

บทที่ ๒

หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ทฤษฎีธรรมมิกัตถะ เป็นหลักธรรมที่ควรนำมาปฏิบัติที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับคฤหัสถ์ ผู้ครองเรือนที่มุ่งหวังความเจริญ ด้านโลกทรัพย์ ทั้งโลกทรัพย์ภายใน และโลกทรัพย์ภายนอก เพราะเป็นหลักปฏิบัติที่สามารถยังความสุขความเจริญ ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ให้แก่ตนเอง และสมาชิกทุกคนในครอบครัวให้ได้รับความสะดวกสบายในด้านปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค อีกทั้งความเจริญก้าวหน้าในการประกอบธุรกิจการงาน ให้ประสบความสำเร็จอย่างงดงาม และที่สำคัญไม่เพียงแต่สร้างความสุขความเจริญให้แก่ตนเอง และครอบครัวเท่านั้น แต่ยังสร้างความสุขสงบร่มเย็น ความอยู่ดีกินดี มีสุขอันเป็นตัวบ่งบอกถึงฐานะเศรษฐกิจให้กับสังคมโดยภาพรวม อีกทั้งเป็นตัวชี้วัดได้ตัวหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงแข็งแรงให้กับชีวิตและครอบครัวต่อไปในอนาคต

ดังนั้น ในบทนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเกี่ยวกับ (๑) ความหมายของหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา (๒) ความสำคัญของหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะนั้นมีความสำคัญอย่างไรต่อวิถีในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ (๓) หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะมีอยู่ด้วยกันกี่ประเภทอะไรบ้างและแต่ละประเภทยังเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน อนาคตได้อย่างไร โดยรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายว่า ทฤษฎี, ทฤษฎี – (ทิดะ) นั้น หมายถึง อันบุคคลเห็นแล้ว ทันทาเห็น ทิฐุธรรม ภพนี้ ชาตินี้^๑ และ ธรรมิก หมายถึง คุณความดี คนมีธรรม คำสั่งสอน ประพฤติเป็นธรรม ซึ่งเป็นการให้ความหมายที่ชี้ชัดลงไปเหมือนการตกย้ำลงไปว่า เป็นคุณความดีที่บุคคลประพฤติปฏิบัติแล้วให้เห็นผลของการปฏิบัติได้ทันตาเห็น ในภพชาติปัจจุบันแน่นอน

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นาม มีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๒๘.

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ หมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน, ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม (เรียกเต็มๆ ว่า “ทิฐุธรรมิกัตถสังวัตตนิกรรม” ธรรมอันเป็นไปเพื่อ ทิฐุธรรมิกัตถะ) มี ๔ ประการ คือ

(๑) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ การงานประกอบอาชีพอันสุจริตมีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาอุบายวิธีจัด ดำเนินการให้ดีขึ้น

(๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังของตน ไม่ให้เป็น อันตรายหรือเสื่อมเสีย

(๓) กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลใน ถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

(๔) สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ความเป็นอยู่ เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย หารายได้ เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ มักเรียกติดปากว่า “ ทิฐุธรรมิกัตถประโยชน์”^๒

๒.๒ ความสำคัญของหลักทิฐุธรรมิกัตถะ

หลักทิฐุธรรมิกัตถะ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขในชาติปัจจุบัน หรือหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขึ้นต้น เพื่อประโยชน์สุขที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไป ปรารถนา มี ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ” ได้แก่

(๑) อุฏฐานสัมปทา หมายถึง ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่น ขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพ ด้วยการหมั่นประกอบการทำงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่อง สอดส่อง อันเป็นอุบายในการทำงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ ความถึงพร้อมด้วยความหมั่นขยัน และเลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบการทำงานโดยไม่เกียจคร้านนั้น

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๐.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๖.

ตามที่อรรธกถากาลในครั้งที่ พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ปราสาทในพระเชตะวัน กรุงราชคฤห์ ครั้งนั้น ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ พระเชตะวัน พระองค์ทรงแสดงอาทิสสูตร (ปัตตกัมมสูตร) กับท่านว่า “สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ๔ ประการ” นี้ เป็นสิ่งที่หาได้ยากในโลก คือ

(๑) การขอให้ได้ทรัพย์สมบัติทั้งหลาย ที่จะเกิดแก่เราโดยชอบธรรม

(๒) เมื่อได้ทรัพย์สมบัติทั้งหลายแล้วขอให้เราพึงมีบริวารสมบัติ มีมิตรสหายพร้อมญาติ พร้อมมิตรที่ดี

(๓) มีชีวิตที่มีสุขยืนยาวนาน

(๔) เมื่อหลังจากตายไปแล้วขอให้เราจงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

และมีธรรมที่จะทำให้บุคคลได้สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ที่จะหาได้ยากในโลก ดังนี้ คือ

(ก) สัทธาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา

(ข) สीलสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล

(ค) จาคสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการบริจาค และ

(ง) ปัญญาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยปัญญา

และในข้อที่ว่า การจะได้มาซึ่งบริวารสมบัติ นั้นอาจวิเคราะห์เข้ากับหลักทางด้านเศรษฐศาสตร์ ได้ดังนี้ คือ

(๑) การขอให้มีส่วนทางธุรกิจที่ดี

(๒) การขอให้มีส่วนผู้ร่วมงานที่ดี

(๓) การขอให้มีส่วนรับจ้าง หรือคนทำงานที่ดี

ที่จะมาหล่อหลอมรวมกัน ที่จะมากอดดูแลสุขทุกข์ไปด้วยกัน เนื่องจากสาเหตุหนึ่งของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐีนั้น ท่านเป็นผู้ที่มีเพื่อนมาก มีบริวารมาก เช่น ที่ปรากฏอยู่ในพระสูตรทั้ง ๒๒ พระสูตร คือ ปิตีสูตร และ คิหิสูตร เป็นต้น

นอกจากนั้นยังใช้ทรัพย์ที่เราหามาได้ด้วยความหมั่นขยันในทางที่ชอบธรรมและกฎหมายนั้นใช้ทำพลี คือ สละทรัพย์เพื่อบำรุงและบูชา คือญาติพลี สงเคราะห์ญาติ อติญาติ ด้อนรับแขก ปุพพเปตพลี ทำบุญหรือสักการะอุทิศสิ่งผู้ล่วงลับไป ราชพลี บำรุงราชการเสียดาภิ อากร เทวตพลี อุทิศเทวดา คืออุทิศทำบุญสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ ใช้ทรัพย์นั้นจกถวายทักษิณาทานที่มีผลสูง อำนวยประโยชน์ให้เกิดในสวรรค์ ยังคุณอันเลิศให้บังเกิด แก่สมณพราหมณ์ ผู้มั่นคงในขันติคุณและในโสรัจจะ ผู้ฝึกหัดข่มจิตของตน แม้บุคคลที่บางคนจักใช้ทรัพย์ของตนให้หมดสิ้นไปเว้นจากการกระทำในสิ่งสมควรดังกล่าวนี้ ทรัพย์ของเขาจักว่าตกอยู่ในฐานะที่ไม่

เหมาะสมไม่ควร เป็นการใช้ไปโดยมิใช่เหตุผลบางคนใช้ทรัพย์สินหมดสิ้นไปด้วยการกระทำในสิ่งที่ไม่สมควรนี้ ทรัพย์สินของเขาจัดว่าตกอยู่ในฐานะที่เหมาะสมที่ควรเป็นการใช้ไปโดยสมควรแก่เหตุครั้งแล้วพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสสรุปเป็นคาถา^๔

ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงแก่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีที่เกี่ยวกับ สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ๔ ก็คือการให้รู้จักการใช้จ่ายทรัพย์สินสมบัติที่เราหามาได้เพื่อใช้ทำประโยชน์ในทางที่ถูกที่เหมาะสม อันจะยังประโยชน์ให้บังเกิดผลทั้งในชาตินี้ และชาติหน้าด้วย

(๒) อารักขสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ ที่หามาได้ด้วย ความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่เห็นถูกลักหรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ

ในสมัยที่พระพุทธองค์ทรงประทับอยู่ที่ปราสาทในพระเชดวัน กรุงราชคฤห์ ครั้งนั้น ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ พระเชดวัน พระองค์ทรงรับสั่งถึงพระสูตรอานันขสูตรในกับท่านว่า สุขที่ภคฤหัสถ์ผู้ยังยุ่งเกี่ยวกับของที่น่าใคร่และเรื่องรักใคร่ จะพึงได้รับโดยอาศัยกาลเวลาที่เหมาะสม ๔ ประการ คือ (๑) อตติสุข สุขที่เกิดจากความมีทรัพย์ (๒) โภคสุข สุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ (๓) อานันขสุข (อนนสุข) สุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้ (๔) อนวัชชสุข สุขที่เกิดจากความประพฤติดีไม่มีโทษซึ่งความสุขเหล่านี้ ท่านได้ทรงแสดงให้กับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ไว้ว่า

(๑) อตติสุข คือ กุลบุตร มีทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นขยัน สะสมไว้ด้วยมือทั้ง ๒ แสวงหาได้ด้วยหยาดเหงื่อ ได้มาโดยทางที่ชอบประกอบด้วยความสุจริตธรรม กุลบุตรนั้นย่อมได้รับความสุข ย่อมได้รับความโสมนัสด้วยคิดว่า เรามีทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นขยัน สะสมไว้ด้วยมือทั้ง ๒ แสวงหาได้ด้วยหยาดเหงื่อได้มาโดยทางที่ชอบประกอบด้วยสุจริตธรรม

(๒) โภคสุข คือ กุลบุตร นำทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นขยัน สะสมไว้ด้วยมือทั้ง ๒ แสวงหาได้ด้วยหยาดเหงื่อ ได้มาโดยทางที่ชอบประกอบด้วยความสุจริตธรรม มาใช้สอยและทำบุญกุศลนั้นย่อมได้รับความสุข ย่อมได้รับความโสมนัสด้วยคิดว่า เรามีทรัพย์ที่หามาได้ด้วย ความหมั่นขยัน สะสมไว้ด้วยมือทั้ง ๒ แสวงหาได้ด้วยหยาดเหงื่อได้มาโดยทางที่ชอบประกอบด้วยสุจริตธรรม มาใช้สอยและทำบุญ หรือในพระสูตรอินสูตร อังคุตตรนิกาย นัฏกนิบาต ที่พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมและได้ตรัสกับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีไว้ว่า “ทพพิทธี ภิภุชเว ทุภุช โลภสุมี กามโลภินี”^๕ หมายความว่า ภิภุชทั้งหลาย ความยากจนเป็นทุกข์ของกามโลภี ของบุคคลในโลก

^๔ อภ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๖๑/๗๕, อภ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๐-๑๐๕.

^๕ อภ. นฎก. (ไทย) ๒๒/๔๕/๓๓๘.

(๓) อานันยสุข คือ กุลบุตร มิได้ไปกัฏฐัมภีรย์สินอะไรของใครๆจะมากน้อยหรือน้อยก็ตาม กุลบุตรนั้น ย่อมได้รับความสุข ย่อมได้รับความโสมนัสด้วยคิดว่าเรามีได้กัฏฐัมภีรย์สินอะไรของใครๆ มาเป็นหนี้จะมากหรือน้อยก็ตาม ดังในพุทธพจน์ในอังคุตตรนิกาย จักกนิบาต ที่กล่าวไว้ว่า “ความยากจน และการกู้หนี้ เราเรียกว่าเป็นทุกข์ในโลก คนจนเมื่อกู้หนี้ใช้สอยอยู่ ย่อมเดือดร้อน”

(๔) อนวัชชสุข คือ อริยสาวกในศาสนานี้มีการกระทำ ทางกายที่ไม่มีโทษ มีการพูดจาที่ไม่มีโทษ มีการคิดนึกที่ไม่มีโทษ กุลบุตรนั้น ย่อมได้รับความสุข ย่อมได้รับความโสมนัสด้วยคิดว่าเรามีการกระทำทางกายที่ไม่มีโทษ มีการพูดจาที่ไม่มีโทษ มีการนึกคิดที่ไม่มีโทษ

สุข ๔ ประการนี้ ที่คฤหัสถ์ผู้ที่ยังข้องเกี่ยวกับของที่น่าใคร่และเรื่องรักใคร่จะพึงได้รับ โดยอาศัยกาลเวลาที่เหมาะสม โดยสมัยที่เหมาะสม ครั้นแล้วพระพุทธองค์ ได้ตรัสสรุปเป็นคาถา^๖

ดังนั้น การที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงพระธรรมให้กับท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี ฟังโดยทรงแสดงธรรมถึงความสุขของคฤหัสถ์ที่เกิดจากการที่บุคคลเรามีทรัพย์สมบัติที่หามาได้ด้วยหยาดเหงื่อ และการที่บุคคลเราจะรักษาทรัพย์ นำเอาทรัพย์ไปใช้จ่ายเพื่อให้เกิดประโยชน์และไม่เป็นหนี้ อันที่จะทำให้บุคคลเรานั้นได้พบกับความสุขขึ้นมาได้ทั้งในชาติปัจจุบันนี้อย่างไม่มีโทษ และใช้ชีวิตอยู่อย่างมีความสุขนั้น จะเห็นว่า ในข้อที่ ๔ คือ “อนวัชชสุข” นั้น นับว่าเป็นประโยชน์มากที่สุด

(๓) กัลยาณมิตรตตา หมายถึง การคบคนดี^๗ การไม่คบคนชั่วเป็นมิตร อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตนเจรจา สันทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา พระพุทธศาสนากล่าวถึงสิ่งแวดล้อม คือ การคบเพื่อน ไว้มาก และยังได้แนะนำวิธีคบเพื่อนหรือคบมิตรไว้ด้วยเพราะมีส่วนชักจูงคนให้ดีและเสียได้มากที่สุด ซึ่งเพื่อน หรือมิตรที่ควรคบนั่น ก็คือเพื่อนที่เรียกว่า “กัลยาณมิตร” ซึ่งเป็นเพื่อนที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ กัลยาณมิตร คือ บุคคลที่เป็นคนดี มีปัญญา ที่เรียกว่าบัณฑิตหรือสัตบุรุษ ซึ่งเป็นคนที่เราไปเสวนาคบหาด้วยหรือเมื่อเขาเองทำหน้าที่เผยแพร่วิทยาความรู้ให้จะโดยการสั่งสอน การแนะนำ หรือการกระจายความรู้ความเข้าใจนั้นด้วยความปรารถนาดี ด้วยความเมตตา กรุณาที่ก่อให้เกิดสัมมาทิฐิและการประพฤติดี ปฏิบัติชอบขึ้น^๘

^๖ อ.จตุกก.(บาลี) ๒๑/๖๒/๗๘, อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๕-๑๐๗.

^๗ ส.ส.(ไทย) ๑๕/๕๓/๖๘.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก, ๒๕๔๘), หน้า ๖๓๑.

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสพระธรรมเทศนาแก่ภิกษุถึงความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ โดยธรรม ๗ ประการ คือ (๑) ความเป็นผู้มีความเคารพในพระศาสดา (๒) ความเป็นผู้มีความเคารพในพระธรรม (๓) ความเป็นผู้มีความเคารพในพระสงฆ์ (๔) ความเป็นผู้มีความเคารพในสิกขา (๕) ความเป็นผู้มีความเคารพในสมาธิ (๖) ความเป็นผู้ว่าง่าย และ (๗) ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร (มิตรดี) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรม ๗ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุทั้งหลาย ถ้าในเมื่อภิกษุมีความเคารพในพระศาสดา มีความเคารพในพระธรรม มีความเคารพอย่างแรงกล้าในพระสงฆ์ มีความเคารพในสมาธิ มีความเพียร มีความเคารพอย่างแรงกล้าในสิกขา มีกัลยาณมิตร เป็นผู้ว่าง่ายแล้ว มีความขำเกรงมีความเคารพเป็นผู้ไม่ควรเสื่อมดำรงอยู่ใกล้นิพพานทีเดียว^๙

ส่วนในหลักอภิธรรมในหมวดจตุกกบุคคลบัญญัติ พระองค์ก็ทรงได้แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุสงฆ์ทราบถึง การที่มีกัลยาณมิตร ว่าดังนี้

บุคคลใดบรรลุธรรมโดยลำดับอย่างนี้ คือ โดยการแสดง การถาม การมนสิการโดยแยก คาย การเสพ การคบ การเข้าไปนั่งใกล้กัลยาณมิตร บุคคลนี้เรียกว่า ผู้เป็นเนยยะ^{๑๐}

ซึ่งก็หมายความว่า การที่พระองค์ทรงแสดงธรรมในหมวดนี้ก็เพื่อที่จะให้เหล่าภิกษุสงฆ์ เป็นผู้ที่มีหลักมโนมยิการ โดยการเสพ (หมายถึง เรียนรู้ในข้อแห่งพระธรรม) การถามซึ่งปัญหา และ เข้าไปหาผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในเพื่อที่จะเรียนรู้และนำกลับมาประพจน์และปฏิบัติตามแล้ว จนทำให้สามารถบรรลุธรรมนั้นได้ตามลำดับ

ในที่มหาสุตตรแห่งคัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต ได้กล่าวถึง ปาปมิตตะ การคบหาสมาคมกับคนชั่ว ไว้ว่า

...เปรียบเหมือนสระน้ำใหญ่ที่มีทางไหลเข้า ๔ ทาง
มีทางไหลออก ๔ ทาง บรูษพึงปิดทางไหลเข้า เปิดทาง
ไหลออกของสระนั้น และฝนก็มีได้ตกต้องตามฤดูกาล
เมื่อเป็นเช่นนั้น สระน้ำใหญ่นั้นก็เหือดแห้งไป ไม่เพิ่ม
ปริมาณขึ้นเลย ... ฉนั้นใด โภคทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบอย่างนี้
ก็ฉนั้นนั่นเหมือนกัน มีทางเสื่อม ๔ ประการ คือ ๑.เป็นนักแสดงหญิง
๒.เป็นนักแสดงสุรา ๓.เป็นนักแสดงการพนัน ๔.เป็นผู้ที่มีมิตรชั่ว
มีสหายชั่ว มีเพื่อนชั่ว^{๑๑}

^๙ อัง.สตุตต.อ. (ไทย) ๒๓/๓๕/๕๓.

^{๑๐} อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๕๐/๑๘๗.

^{๑๑} อัง.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๒.

พระพุทธเจ้าประทับที่วัดพระเชตุวัน ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นอุบาสกที่ใกล้ชิด พระพุทธเจ้ามากที่สุดก็ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทุกวัน พระธรรมที่ทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐีในคิหิสูตร ที่กล่าวถึง การบูชาพระรัตนตรัย, การให้ทานแบ่งปันสิ่งของ, ธรรมที่จะช่วยส่งเสริมสวัสดิการ เช่น พระพุทธองค์ได้ตรัสในเรื่องของความขยัน ที่สะสมไว้ด้วยมือทั้ง ๒ ที่แสวงหามาได้ด้วยหยาดเหงื่อ ได้มาโดยชอบ ประกอบด้วยสุจริตรรม ควรกระทำในสิ่งที่สมควร ๕ ประการ คือ

(๑) ใช้ทรัพย์เลี้ยงตน บิดา มารดา บุตร ภรรยา คนในปกครอง

(๒) ใช้ทรัพย์บำรุงมิตรสหาย

(๓) ทำพลี สละและบำรุงบูชา

(๔) ใช้ทรัพย์ปกป้องรักษาสวัสดิการ ทำตนให้มั่นคง

(๕) ใช้ทรัพย์นั้นเพื่อจกถวายทักษิณาทานที่จะมีผลแก่สมณพราหมณ์ ซึ่งในข้อธรรมเหล่านี้จะเห็นได้ว่าท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีนั้นท่านจะมีเพื่อน (กัลยาณมิตร) ผู้ร่วมงานที่ดีมีบริวารมาก เพื่อนที่ปรากฏประมาณได้ถึง ๕๐๐ คน ที่ไปฟังธรรมพร้อมๆ กัน^{๑๒} นั่นก็แสดงให้เห็นว่าท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีนั้นท่านเป็นผู้ที่มีทั้งทรัพย์ภายใน คือ อริยทรัพย์ หมายถึง ทรัพย์ที่ประเสริฐที่เป็นคุณธรรมที่เกิดขึ้นทางจิตใจ และรูปียทรัพย์ หมายถึง ทรัพย์ภายนอกที่เป็นทรัพย์สินเงินทองที่เป็นวัตถุสิ่งของที่จับต้องสัมผัสได้อย่างสมบูรณ์ ในนิชกัณฐสูตร ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ พระองค์ได้ทรงแสดงในเรื่องของทรัพย์สินเงินทองไว้ว่าในโลกนี้มีขุมทรัพย์อยู่ ๔ ประการ คือ

(๑) ถาวรนิธิ คือขุมทรัพย์ประเภทถาวร

(๒) ชังคมนิธิ คือขุมทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้

(๓) อังคสมนิธิ คือขุมทรัพย์ที่เป็นสมบัติติดตัว และ

(๔) อนุคามิกนิธิ คือขุมทรัพย์อันเกิดจากการปฏิบัติในหลักของไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา อื่นบุญอื่นๆ^{๑๓}

(๔) สมชีวิตา หมายถึง อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่ารายได้ของเราจะต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจะต้องไม่เหนือรายได้

^{๑๒} นายจางง สวมประจำ, “ศึกษาหลักธรรมสำหรับฆราวาสในพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่นาถบิณฑิกเศรษฐี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕

^{๑๓} พ. พ. (ไทย) ๒๕/๑-๑๖/๑๗-๒๐.

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ คิณฺฑวาสถาราม ในนาทิกคาม ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลาย มาตรัสถึงสัมปทา (ความถึงพร้อม) ๘ ประการนี้ คือ

- (๑) อุฏฺฐานสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น)
- (๒) อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา)
- (๓) กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี)
- (๔) สมชีวิตา (ความเป็นอยู่เหมาะสม)
- (๕) สัทธาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา)
- (๖) สีลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล)
- (๗) จาคสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยจาคะ)
- (๘) ปัญญาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยปัญญา)

ภิกษุทั้งหลาย สัมปทาทั้ง ๘ ประการนี้แล คนขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ไม่ประมาณ รู้วิธีการเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะรักษาทรัพย์ที่หามาได้ เป็นผู้มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล รู้ความประสงค์ของผู้ขอ ปราศจากความตระหนี่^{๑๔}

พระพุทธองค์ ประทับอยู่ที่วัดพระเชตะวัน พระองค์ทรงได้แสดงพระธรรม แก่ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีอุบาสก โดยให้ฟังดเว้น จากการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด คือ คดโกง ล่อลวง ลักขื้อ เบียดเบียน บีบบังคับผู้อื่นเลี้ยงชีพและขายของที่ไม่ชอบด้วยคุณธรรม แต่ทรงแสดงแนะทำให้เลี้ยงชีพด้วยทรัพย์ที่ตนแสวงหามาได้โดยชอบธรรมด้วยความสุจริต เช่น การทำนาทำไร่ หรือ ทำการค้าขาย และประกอบอาชีพที่สุจริต โดยให้งดเว้นจากการค้าขาย ๕ ประเภทที่ทรงห้ามไว้ด้วยเหตุปัจจัยที่เป็นผลแห่งทางเสียหาย คือ

- (๑) การค้าขายสัตว์อาวูธ เพราะเป็นการไปเบียดเบียนสัตว์อื่นให้ได้รับความทุกข์
- (๒) การค้าขายสัตว์ (มนุษย์) เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐ
- (๓) การค้าขายเนื้อสัตว์ เพราะเป็นการปราศจากความเมตตา
- (๔) การค้าขายน้ำเมา เพราะเป็นการที่ผู้ดื่มแล้วขาดสติ และ
- (๕) การขายยาพิษ ทรงห้ามเพราะเป็นเครื่องบ่อนทำลายชีวิตของผู้อื่น^{๑๕}

สำหรับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี นั้นนับเป็นอุบาสกที่เป็นบุคคลตัวอย่างที่สมบูรณ์ไปด้วยสุข ของผู้ที่ครองเรือนเพราะว่าท่านประพฤติปฏิบัติตนตามแบบอย่างแนวทางแห่งสุข ๔ ประการนี้

^{๑๔} อัง.อุฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๓๕/๓๘๘.

^{๑๕} อัง.ปญฺจก. (บาลี) ๒๒/๑๓๗/๑๕๗. อัง.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๗/๒๕๕.

ดังนั้นเราที่เป็นชาวพุทธควรที่จะปฏิบัติตามแบบอย่างของท่าน อนาถบิณฑิกอุบาสก^{๑๖}

ความหมายตามนัยอรรถกถาเราจะเห็นว่า ได้มีการขยายความเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกอีกครั้งหนึ่งเพื่อขยายความให้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า ไม่เพียงแต่หมายถึง หลักปฏิบัติ ๔ ประการเท่านั้น แต่ยังกินความหมายไปถึงการอธิบายให้เห็นว่า ในแต่ละข้อนั้นมีความหมายอย่างไรและควรปฏิบัติอย่างไรอีก เช่น ในคัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวว่า สมชีวิตา คือ “ความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม” โดยมีได้ขยายความต่อว่า เป็นอยู่อย่างเหมาะสม สมต้องปฏิบัติอย่างไร แต่นัยอรรถกถาก็จะขยายอธิบายเพิ่มเติมให้ว่า อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือย ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสพระธรรมกับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีในเรื่องของการใช้ทรัพย์ทั้ง ๕ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นเปรียบได้ว่า ถ้าหากในสังคมใดมีประชาชนไม่แน่นอนในรายได้ ไม่ยอมใช้จ่ายเงิน ระบบเศรษฐกิจก็จะกระทบกระเทือน จะเกิดการฝืดเคือง เป็นต้น การที่พระพุทธเจ้าทรงตรัส เรื่องราชพลี กับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี นั้นพอที่จะได้ความรู้ ๒ ประการคือ

(๑) การเสียภาษีที่มีมาแต่พุทธกาล และ

(๒) การทรงที่จะสอนให้อุบาสกของพระองค์ต้องเสียภาษีไม่ใช่รวยแล้วให้หนีภาษี คนที่รวยแล้วหลบเลี่ยงหนีภาษี นั้นมีมากมาย หากว่าทุกคนมีพลี ๕ ประการ คือ

(ก) ญาติพลี การสงเคราะห์ญาติ

(ข) อติถิพลี การต้อนรับแขก

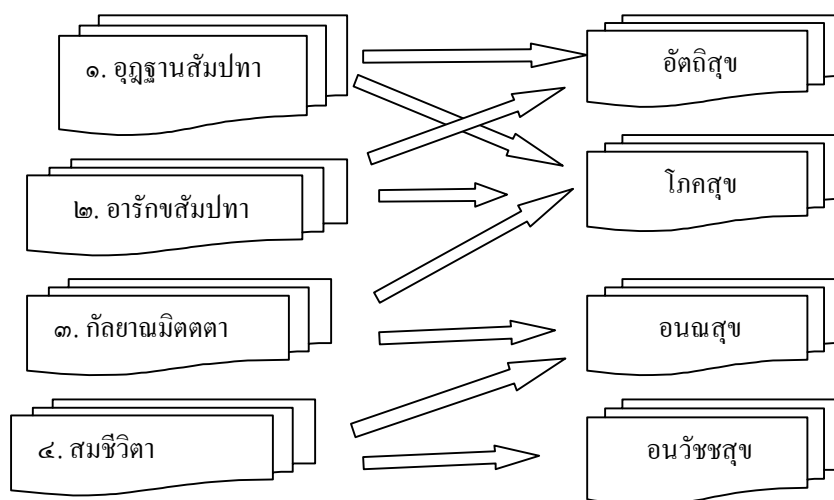
(ค) ปุพพเปตพลี การทำบุญหรือสักการะอุทิศแด่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

(ง) เทวดาพลี ถวายเทวดา คือ การทำบุญอุทิศกุศล

ซึ่งดังที่ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงพระธรรม กับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี พร้อมด้วยเหล่าบริวารทั้งหลาย ไว้แล้วนั้น เชื่อว่า จะเกิดเป็นประโยชน์สุขต่อตนเอง และต่อบุคคลอื่นรวมตลอดทั้งประโยชน์โดยรวมของประเทศ ที่จะมีความเจริญมั่นคงอย่างแน่นอน

^{๑๖} รังษี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกเศรษฐี อุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒๖, ๑๒๘.

ซึ่งทางผู้วิจัยได้ อธิบายพอสังเขปตามแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ แผนภาพที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุเป็นผลของหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะกับหลักความสุขของคฤหัสถ์ผู้ที่ครองเรือน

จากแผนภาพข้างต้นจะเห็นว่า ในการปฏิบัติตามหลักธรรมทั้ง ๒ นั้น ต่างก็ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงข้อธรรมและนำมาซึ่งผลประโยชน์สุขมาให้ จะเห็นว่า ชีวิตของเราถ้าปฏิบัติตามข้อ

(๑) อุฏฐานสัมปทา คือ ความหมั่นขยันในการประกอบอาชีพ ทำการงานหาทรัพย์โดยถูกต้องตามหลักศีลธรรมและกฎหมายที่กำหนดแล้ว ทรัพย์สมบัติ เงินทองที่ตนได้มาโดยสุจริต นั้นย่อมเป็นผลที่ดีทำให้ชีวิตประสบสุขคือ (อตฺติสุข, และ โภคสุข) สุขที่เกิดจากความมั่งคั่งทรัพย์สมบัติเอาไว้อย่างง่ายและสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ของเราโดยไม่มีโทษ

(๒) อารักขสัมปทา ทรัพย์สมบัติที่เราหามาได้ด้วยหยาดเหงื่อแรงกายและมือทั้ง ๒ ข้าง มีการเก็บรักษาทรัพย์นั้นๆ และนำไปออกผลต่อไป ทรัพย์นั้นก็จะส่งผลให้กับเรานั้นใช้จ่ายทรัพย์แบบไม่มีโทษ และไม่ต้องลำบากเพราะการใช้จ่ายทรัพย์ คือ (โภคสุข, และอตฺติสุข) สุขที่มีทรัพย์และนำทรัพย์ไปใช้จ่ายไม่มีโทษ

(๓) กัลยาณมิตตตา เพราะการที่เรามีเพื่อนที่ดี โดยการคบหาค้าขายสมาคม กับคนที่ดีๆ ไม่ไปคบคนพาล คนชั่ว ที่จะชักชวนไปในทางที่เสียหายแล้ว ชีวิตของเราก็จะพบแต่ความเจริญ พบแต่ความสุข เงินทองทรัพย์สมบัติที่เราหาได้นั้น ก็จะไม่ต้องนำไปใช้จ่ายในทางที่ไม่ดี และเราก็ไม่ต้องไปกู้หนี้ยืมสินและไปเป็นหนี้ของใครๆ ก็คือ (อนนสุข และ โภคสุข) สุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้ และสุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ของคนที่เราได้โดยชอบธรรม

(๔) สมชีวิตา การที่เรามีชีวิตที่เป็นอยู่แบบเหมาะสม ใช้ชีวิตให้พอเพียงแก่ฐานะของเรา และไม่ไปก่อหนี้เพิ่มขึ้น ชีวิตเราก็จะพบกับความสุขความเจริญจากการที่เรามีชีวิตที่พออยู่พอเพียง ที่เหมาะสมและไม่ทำให้ชีวิตเราต้องเดือดร้อนได้ในภายหลัง คือ (อนวัชสุข และอนณสุข) สุขโดยที่มีชีวิตอยู่แบบพอเพียงเหมาะสมแก่ฐานะของคนที่ไม่ต้องทุกข์เนื้อร้อนใจ และสุขที่เราไม่มีหนี้สินกับใครๆ

ซึ่ง กรณีดังกล่าวมานี้ พอที่จะมีตัวอย่างของการดำเนินใช้ชีวิตของแต่ละท่าน เช่น กรณีท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี, กรณีท่านโกสิยเศรษฐี, กรณีท่านมุสิกเศรษฐี, กรณีบุตรของเศรษฐี, กรณีจูฬเภสากุ, กรณีบิดาของมัลลกุณฑล, กรณีของนายปณณะ, และกรณีของโจรเคารแดง, ซึ่งได้อธิบายแล้วในข้อที่ ๔.๑ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ต่างก็จะมีวิถีชีวิตในการเป็นอยู่และดำเนินชีวิตในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป หรือหาเงินเป็น ใช้เงินได้ เป็นคนที่ทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่การงาน ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง เพราะด้วยทั้งเหตุและผลที่เกิดมาจากการปฏิบัติตามหลักแห่งธรรม ๔ ประการ^{๑๗} ซึ่งผลทั้งหมดที่เกิดขึ้นมาจากการประพฤติและปฏิบัติตาม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นย่อมจะช่วยสนับสนุนส่งเสริมก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่บุคคลผู้ที่ปฏิบัติเห็นผลได้ในโลกนี้ และโลกหน้า มีรายละเอียดดังนี้ คือ

๒.๒.๑ ก่อให้เกิดประโยชน์ในโลกนี้

คำว่า “ก่อให้เกิดประโยชน์ในโลกนี้” ในที่นี้ หมายถึง

(๑) ประโยชน์ที่เกิดจากการเลี้ยงชีพหรือเลี้ยงชีวิตตนเองและสมาชิกในครอบครัวได้อย่างไม่ฝืดเคืองอันเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์หรือปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นการใช้จ่ายเพื่อการหล่อเลี้ยงร่างกายภายนอก ตัวอย่างเช่น (ก) มรสุมภาพที่ดี มีร่างกายที่แข็งแรง (ข) มีเงินมีงาน ที่มีทรัพย์จากอาชีพที่สุจริต (ค) มีสถานภาพที่ดี มีเกียรติยศ ไม่ตรี (ง) มีครอบครัวที่ผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าถือ และ

(๒) ประโยชน์ที่เกิดจากการหล่อเลี้ยงจิตใจวิญญาณให้เกิดความชุ่มชื้น มีปีติอันเกิดจากการการแปรรูปทรัพย์ภายนอกให้เป็นทรัพย์ภายใน คือ อริยทรัพย์ จนกระทั่งก่อเกิดเป็นมรรคผลในปัจจุบันทันตาเห็น โดยความสำคัญของ ทิฏฐิธัมมิกัตถะที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในโลกนี้ มีรายละเอียด ดังนี้

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมมัญญูชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๘.

ประโยชน์อันเกิดจากการบำรงเลี้ยงตนเอง ครอบครัว และสังคม

สำหรับประเด็นนี้ ถือได้ว่า เป็นประโยชน์อันเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ที่ตนเองแสวงหา มาได้ ด้วยความสุจริต และชอบธรรมนั้น ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสมาชิกทุกคนใน ครอบครัว ศาสนาและสังคม ซึ่งต่างก็เป็นเรื่องสำคัญและมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่หรือต่อการ ดำรงชีวิตในปัจจุบันเป็นอย่างมาก เพราะเป็นวิธีการอย่างหนึ่งของการแก้ปัญหาครอบครัวใน ระหว่างชีวิต ศาสนาและสังคม โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวมานี้ พระพุทธองค์ตรัสถึงหลัก “โกค อาทิสะ ๕ ประการ”^{๑๘} คือ

(๑) ใช้จ่ายทรัพย์นั้นเลี้ยงตนเอง เลี้ยงบิดามารดา บุตร ภรรยาและคนในปกครองให้เป็นสุข (๒) ใช้บำรงเลี้ยงมิตรสหาย และผู้ที่เกี่ยวข้องให้มีความสุข

(๓) ใช้ในการเอามาไว้ช่วยป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับตน

(๔) ใช้ทำพลี ๕ อย่าง ได้แก่ การสงเคราะห์ญาติ ต้อนรับแขก ทำบุญอุทิศแก่ บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ใช้ในการบำรุงราชการโดยการเสียภาษีอากร และรวมถึงการถวายหรือ ตักการะแก่สิ่งที่ควรบูชา และ

(๕) ใช้ในการบำรงอุปถัมภ์สมณพราหมณ์ผู้ที่ประพฤติดี ประพฤติชอบ เป็นต้น เพื่อให้เกิดความสมคูลสอดคล้องกลมกลืนกันอันนำมาซึ่งความสงบสุขทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและ สังคมโดยมีหลักการทางศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(๑) ใช้จ่ายทรัพย์นั้นเลี้ยงตนเอง บิดามารดา บุตร ภรรยาและคนในปกครองให้เป็นสุข การที่พระพุทธองค์จัดข้อนี้เป็นอันดับต้น ๆ ของการใช้จ่ายทรัพย์ที่แสวงหามาได้นั้น มีข้อที่น่า สังเกตว่า น่าจะมีนัยเพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของตนเองและสมาชิกในครอบครัวก่อนเป็นอันดับ ต้นก่อนที่จะอนุเคราะห์สงเคราะห์บุคคลภายนอก หรือมิฉะนั้นก็เป็นการให้ความสำคัญกับบุคคล ไกลตัวก่อนเป็นลำดับ ๆ ไป โดยเริ่มจากเลี้ยงตนเองซึ่งแสดงให้เห็นถึงว่า การแสวงหาทรัพย์มา นั้นจะต้องบำรุงรักษาสุขภาพตนเองให้ดีแข็งแรงเพื่อจะได้มีเรี่ยวแรงในการทำมาหากิน หรือเพื่อ เป็นกำลังสำคัญของครอบครัวจัดเป็นการวางรากฐานให้มีความมั่นคงแข็งแรงที่ตนเอง ลำดับต่อไป แล้วค่อยคำนึงถึงมารดาบิดา บุตร ภรรยา ซึ่งอยู่ในฐานะทิศเบื้องหน้าและและทิศเบื้องซ้ายที่ จะต้องให้การดูแลอุปถัมภ์เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตตนเองดังที่พุทธดำรัสว่า “มาดาปิตุ อุปภูฐานิ ปุตตทารสุต สงคโห” และบุคคลผู้ที่อยู่ในความปกครองด้วยความระลึกอยู่เสมอว่า ไม่ ควรละเลยต่อการทำหน้าที่ต่อ “ทิศเบื้องล่าง”^{๑๙} เพราะหากไม่มีพวกเขาการดำเนินกิจการทางธุรกิจ บางอย่างก็ไม้อาจจะสำเร็จลงได้ และการที่ครอบครัวมีฐานะร่ำรวยอยู่ดีกินดีมาได้เพราะได้อาศัย

^{๑๘} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๔๘.

^{๑๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๓/๒๑๒.

กำลังกายและสติปัญญาของพวกเขาเหมือนกัน ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบที่จะต้องบำรุงเลี้ยงมิให้บกพร่องด้วยทรัพย์ที่แสวงหาได้ในฐานะเป็นทิศที่สำคัญอีกทิศหนึ่ง

(๒) ใช้บำรุงเลี้ยงมิตรสหาย และผู้ที่ร่วมลงทุนให้มีความสุข ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตามหลักทศ ๖ กล่าวคือ “ทิศเบื้องซ้าย” ที่จะต้องแสดงความมีน้ำใจอันงดงามที่มีต่อกันระหว่างเพื่อน เพราะเพื่อนหรือทีมงานนั้นมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จก้าวหน้าในอาชีพที่ตนเองประกอบอยู่นั้นให้มีความเจริญรุ่งเรืองถาวรต่อไป การแสดงความมีน้ำใจด้วยการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จะด้วยวัตถุสิ่งของใด ๆ ก็ตามถือได้ว่า เป็นหลักการยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกันให้มั่นคงหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สังคหวัตถุ ๔”^{๒๐} นั่นเองจำเป็นต้องมีการผูกมิตรไมตรีด้วยสงเคราะห์อนุเคราะห์ตามสมควรแก่ฐานะของตนทั้งนี้เพราะเพื่อความก้าวหน้าในการดำเนินธุรกิจในอนาคต ตลอดจนการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข

(๓) ใช้ในการเอามาไว้ช่วยป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับตน คำว่า “ภัย” แปลว่า “สิ่งที่น่ากลัว” ซึ่งภัยนั้นมีทั้งภัยภายนอกและภัยภายใน ภัยภายนอกมีโจรภัย อัคคีภัย พนันภัย สุราภัย นักเลงภัย เป็นต้น จะสังเกตว่าภัยดังกล่าวมานี้ ภัยที่น่ากลัวมากที่สุดเพื่อเสียดแทงเข้าไปแล้ว ก็คือ “พนันภัย” เพราะการพนันนั้นเมื่อเสียดแทงเข้าแล้วถอนตัวถอนใจยากยิ่งกว่ายาเสพติด อีกทั้งยังเป็นอบายมุขซึ่งเป็นหนทางแห่งความเสื่อม ได้แก่ เสื่อมจากคุณธรรม เสื่อมจากลาภ ทำให้ครอบครัวล้มละลาย เป็นต้น

ดังคำประพันธ์ที่ท่านกล่าวไว้ว่า “ถูกโจรปล้นสิบครั้งยังเหลือบ้าน ถูกไฟเผาฉวยไม้สั่นที่คืนเหลือ การพนันหอยเบอร์โบไฟใครไม่เบื้อ หมดไม่เหลือสิ้นตัวครอบครัวพัง” ภัยภายนอกนี้จะเห็นว่า เมื่อคิดการพนันภัยแล้ว ภัยอย่างอื่นก็อาจตามติดมาด้วย ได้แก่ นักเลงภัยเพราะการเล่นการพนันจำเป็นต้องคบหรือเสพคุ้นกัน สุราภัย ยาเสพติดภัย ซึ่งเป็นเหตุทำให้หมดอนาคต จะเห็นว่าภัยดังกล่าวมานี้ยังสามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่มีภัยอีกประเภทหนึ่งซึ่งเป็นภัยที่น่ากลัวยิ่งกว่าหลายร้อยเท่า นั่นก็คือ ภัยภายใน หรือที่เรียกว่า “กิเลส” นั่นเอง เป็นสิ่งที่น่ากลัวที่สุด เพราะไม่เพียงแต่นำมาซึ่งภัยดังกล่าวข้างต้นแล้วเท่านั้น แต่ยังนำมาซึ่งการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสารอันยาวนาน โดยเฉพาะการเวียนว่ายตายเกิดใน อบายภูมิ ๔ ซึ่งเป็น “ทุคติภูมิ”^{๒๑} คือ

(๑) กำเนิดสัตว์นรก (นิริยะ)

(๒) กำเนิดสัตว์เดรัจฉาน (ดิรัจฉานโยนิ)

(๓) กำเนิดดินแดนแห่งเปรต (ปีติวิสัย) และ

^{๒๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๐/๑๓๐.

^{๒๑} พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๓๖/๓๓๒.

(๔) กำเนิดพวกอสูร (อสูรกาย) พวกพวกหวั่นไว้ความรื่นเริงถึงจะได้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็อาจจะเกิดในครอบครัวที่ยากจนขัดสนไร้ทรัพย์ ตนเองก็ด้อยสติปัญญา

จะสังเกตได้ว่าภัยเหล่านี้ชีวิตหาความเจริญไม่ได้มีแต่ความเสื่อม เสื่อมทั้งโลกหนึ่งและโลกหน้าหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พวกมีดมามีดไป”^{๒๒} เสียเวลาในการฝึกฝนพัฒนาศักยภาพตนเอง ถึงแม้จะมีชีวิตอยู่บนโลกใบนี้ก็หายใจทิ้งไปวัน ๆ หนึ่งเท่านั้น ไม่ได้สร้างต้นทุนหรือเสริมสร้างกำไรบุญให้กับตนเอง

ดังนั้น การนำทรัพย์ที่แสวงหามาได้นั้นเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์มิใช่เพียงดูแลบิดามารดา บุตรภรรยา สมณพราหมณ์ เป็นต้นเท่านั้น แต่ควรใส่ใจดูแลตนเองเป็นพิเศษด้วยเพื่อให้ตนเองพ้นจากภัยทั้งภายนอกและภัยภายในนั้นให้ได้ ด้วยวิธีการปฏิบัติตนตามหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถะดังอธิบายไว้ในบทที่ ๓ ข้อ ๓.๑ ซึ่งวิธีการปฏิบัติตนดังกล่าวนี้ บางครั้งจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายทรัพย์เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นซึ่งมีโชติคุณของตน อันเป็นการแสดงความมีน้ำใจอนุเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน แต่ขณะเดียวกันยังเป็นการป้องกันภัยอันจะเกิดขึ้นกับตนเองเช่นเดียวกัน เพราะการสงเคราะห์อนุเคราะห์ผู้อื่นนั้นจุดประสงค์หลักก็คือ การกำจัดกิเลสมีความตระหนี่ เป็นต้น เพื่อให้ตนเองพบทางแสงสว่างอันเนื่องด้วยความดีหรืออานิสงส์ของการสร้างบุญ คือ การช่วยเหลือผู้อื่น หรือที่เรียกว่า “สว่างมาสว่างไป”^{๒๓} ทั้งนี้เพราะตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท

(๔) ใช้ทำพละ ๕ อย่าง ได้แก่ การสงเคราะห์ญาติ ดื่มน้ำรับแขก ทำบุญอุทิศแก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ใช้ในการบำรุงราชการโดยการเสียภาษีอากร และรวมถึงการถวายหรือ

^{๒๒} คนมีดมามีดไป ท่านกล่าวว่า คนบางคนเกิดมาในโลกนี้ชอบฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท้ง คิมของมีนเมาให้โทษ ทำแต่ความชั่ว (มัวเมาในอบายมุข) ไม่มีศีลธรรม เมื่อตายไปจากโลกนี้แล้ว ก็ไปบังเกิดในสถานที่ลำบาก เช่น เกิดในอบาย เกิดในนรก เป็นต้น เมื่อเขากลับมาเกิดในมนุษย์โลกนี้ เขาก็เกิดในสถานที่อันลำบากเดือดร้อน, อ้างใน พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), *กฎแห่งกรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕๕.

^{๒๓} สว่างมาสว่างไป หมายถึง คนบางคนซึ่งเกิดมาในโลกนี้ทำแต่ความดี เมื่อกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก ก็มีความเจริญรุ่งเรืองในเบื้องต้น และไม่มัวเมาประมาทก็รู้ว่า การที่ตนเองเกิดมาดี ร่ำรวยมีความสุข ได้รับการศึกษาเล่าเรียนดี มีร่างกายสมบูรณ์ สวยงามและปัญญาเป็นเลิศ เป็นต้น เพราะกรรมดีที่ตนเคยสะสมมาแต่ชาติปางก่อน เขาทำความดีต่อ เห็นใจเพื่อนมนุษย์ ประพฤติตามศีลธรรม เชื่อบุญ เชื่อบาป ตั้งเสมอต่อความดี ขยันหมั่นเพียร สร้างตัว สร้างที่พึ่งแก่ตนเพิ่มขึ้น แม้พ่อแม่มีทรัพย์มากมายขนาดไหน เขาก็ไม่มัวเมาประมาท, อ้างใน พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), *กฎแห่งกรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๖๗.

สักการะแก่สิ่งทีควรบูชา เป็นการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อช่วยเหลือญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ และญาติที่ล่วงลับไปแล้ว แจกไปไทยมาก็ต้อนรับด้วยอามิสตามสมควร เช่น อาจจะทำเพื่อค่าโดยสาร อาหารคาวหวาน รวมทั้งมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการเสียภาษีอากรให้รัฐ และมีจิตสาธารณะร่วมรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนาด้วยการบริจาคปัจจัยเพื่อปฏิสังขรณ์บำรุงศาสนสถานศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา

(๕) ใช้ในการบำรุงอุปถัมภ์สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบ สำหรับข้อนี้จัดเป็นการบำรุงเลี้ยงศาสนบุคคลทางพระพุทธศาสนาให้ท่านได้มีความสะดวกต่อการปฏิบัติศาสนธรรมและศาสนกิจทางพระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์แก่การประพฤติพรหมจรรย์ตลอดถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สถิตสถาพรต่อไปอย่างยาวนาน อีกทั้งเป็นบทบาทและหน้าที่โดยตรงของพุทธศาสนิกชนที่ต้องดูแลปกป้องรักษาเอาใจใส่ต่อศาสนบุคคลของตนว่า ท่านขบขันและที่พากันอาศัยกันอยู่อย่างใดมีอะไรขาดเหลือหรือไม่ในเรื่องปัจจัย ๔ ที่จำเป็นต่อการประพฤติพรหมจรรย์ เพราะพุทธศาสนิกชนที่ดีจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ^{๒๔}

(๑) ประกอบด้วยศรัทธา

(๒) มีศีลบริสุทธิ์

(๓) ไม่ถือมงคลด้นขาว คือ เชื้อกรรม ไม่เชื่อมงคล

(๔) ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา

(๕) บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา จะสังเกตว่า ข้อ (๔) และข้อ (๕) บ่งบอกไว้ชัดเจนว่าเป็นบทบาทและหน้าที่ของอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนาโดยตรงเลยทีเดียว

นอกจากนี้ก็ยังมีการใช้ชีวิตหรือการดำเนินชีวิต ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงพระธรรมกับท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี ณ พระเชตวัน มหาวิหาร เรื่อง “กามโกกิลสูตรของบุคคลผู้ครองเรือน” เช่น บุคคลผู้ครองเรือนแสวงหาทรัพย์โดยชอบบ้าง ไม่ชอบบ้าง โดยวิธีข่มขู่ชิงบ้าง ครั้นหามาได้แล้วไม่ดำรงตนให้ได้รับความสุข และไม่แบ่งปัน ไม่ทำบุญ ไม่ให้ทาน ได้ทรัพย์มาโดยมิชอบ ถึงจะมีทรัพย์สมบัติที่ได้มาโดยชอบแต่ไม่รู้จักในการบริหารทรัพย์นั้นให้เกิดประโยชน์ก็จะเกิดทุกข์ บุคคลที่ครองเรือนที่แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ข่มขู่ชิง ในฐานะที่เลี้ยงตนให้ได้รับความสุขให้อิ่มหนำ ในฐานะที่แบ่งปันและทำบุญ ในฐานะที่ไม่ติดใจ ไม่สยบ ไม่ถูกตัณหาเร้งรัด เห็นโทษ มีปัญญาที่จะสลัดออกไปใช้สอยทรัพย์นั้น เป็นผู้เลิศประเสริฐ เป็นชั้นแนวหน้า เป็นผู้สูงสุด และเป็นผู้ล้ำเลิศ^{๒๕}

^{๒๔} พระนิพนธ์พระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๔๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๗๔.

^{๒๕} อ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๕๑/๑๔๒, อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๑/๒๐๗-๒๑๒.

จะเห็นว่าการที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเรื่อง “กามโกศลสูตร”^{๒๖} กับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ก็เพื่อทรงประสงค์ให้ทราบถึงหลักของการแสวงหาทรัพย์ หลักของการจัดสรรทรัพย์ โดยชอบธรรม ไม่ไปข่มขู่ จี้ชิง และใช้ทรัพย์บำรุงตนเอง แบ่งปันผู้อื่น และทำบุญ ในหลักของฉนราวาสธรรมข้อนี้ เป็นหลักที่พุทธศาสนิกชนพึงน้อมนำไปปฏิบัติก็จะเกิดประโยชน์แก่ตนเองและแก่บุคคลอื่น และแก่สรรพสัตว์ที่ล่วงลับไปแล้วด้วย

ดังนั้น ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นว่า การใช้จ่ายทรัพย์ให้เกิดประโยชน์ อันแสดงให้เห็นถึง “คุณค่าแท้ทางร่างกาย”^{๒๗} ซึ่งเป็นคุณค่าภายนอกที่เกิดจากการใช้สอยทรัพย์ เพราะเมื่อแสวงหามาแล้วก็ต้องรู้จักเก็บรู้จักใช้รู้จักจ่ายด้วยความมัธยัสถ์ กล่าวคือ ไม่สุรุ่ยสุร่ายแต่ก็ไม่ตระหนี่ โดยเล็งถึงประโยชน์ในการใช้สอยทรัพย์นั้นให้คุ้มค่าที่ได้แสวงหามาให้มากที่สุด หรือเรียกอีกอย่างหนึ่ง ใช้จ่ายทรัพย์ให้เป็น นั่นเอง

ประโยชน์อันเกิดจากการบำรุงเลี้ยงจิตวิญญาณของตนเองและสมาชิกในครอบครัว

เพราะเมื่อประพฤติปฏิบัติตนได้ ดังกล่าวมาข้างต้นก็จะเกิดคุณธรรมขึ้นมาในจิตวิญญาณโดยอัตโนมัติภายในตัวของมันเอง อันเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย กล่าวคือ เป็นการสร้างสมกรรมดีที่ตนเองได้สร้างไว้กับตนเอง สมาชิกภายในครอบครัว และสังคม ซึ่งล้วนเป็นการใช้จ่ายทรัพย์ได้อย่างคุ้มค่าจนกระทั่งก่อให้เกิดคุณค่าภายในที่แท้จริง ในที่นี้ผู้วิจัยขอใช้คำว่า “คุณค่าแท้ทางจิตวิญญาณ”^{๒๘} หมายถึง คุณค่าที่เกิดจากปัญญาการฝึกฝนตนเองจากการใช้สอยทรัพย์ให้เกิดประโยชน์โดยปราศจากความตระหนี่จนกระทั่งบังเกิดคุณธรรมขึ้นในจิตใจโดยเฉพาะปัญญาญาณเพราะการให้อามิสธรรมนั้นเป็นพื้นฐานของการจาคะความตระหนี่ เป็นต้น

^{๒๖} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๑/๒๐๗.

^{๒๗} คุณค่าแท้ หมายถึง ความหมาย คุณค่า หรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายในแง่ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง หรือที่มนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหาของตนเพื่อความดำรงความดำรงอยู่ด้วยดีของชีวิตหรือเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนเองและผู้อื่น คุณค่านี้อาศัยปัญญาเป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคา จะเรียกว่า คุณค่าที่สนองปัญญาก็ได้ เช่น อาหารมีคุณค่าอยู่ที่ประโยชน์สำหรับหล่อเลี้ยงร่างกาย ให้ดำรงชีวิตอยู่ได้มีสุขภาพดี เป็นอยู่ผาสุก มีกำลังเกื้อกูลแก่การบำเพ็ญกิจหน้าที่ รอดพ้นช่วยให้เดินทางได้รวดเร็ว เกื้อกูลแก่การปฏิบัติหน้าที่การงาน ความ เป็นอยู่ การบำเพ็ญประโยชน์สุข ควรมุ่งเอาความสะดวก ปลอดภัย แข็งแรง ทนทาน , อ่างใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๖๕๔.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕๔.

คุณธรรมดังกล่าว ที่เกิดขึ้นนั้นได้มีการสะสมจนกระทั่งเต็มเปี่ยมเป็นทานบารมี โดยทานบารมีนี้จัดเป็นตัวแปรอีกตัวหนึ่งใน “บารมี ๑๐ ทศ”^{๒๙} ที่เป็นเหตุให้จิตเกิดการหยั่งรู้ถึงขั้นบรรลุธรรมได้ในที่สุด อาทิ การบำเพ็ญบารมีทานบารมีของพระเวสสันดร ซึ่งคุณค่าแห่งทางวิญญานนี้เองจะพัฒนาจิตจากปุถุชนเป็นกัลยาณชน จากกัลยาณชนเป็นพระอริยชน จากอริยชนเป็นพระอริยบุคคลในที่สุด ถึงแม้ว่าจะเป็นกรปฏิบัติระดับชาวบ้านแต่ก็เป็นรากฐานของการพัฒนาจิตสู่ความเป็นพระอริยเจ้าได้

โดยตั้งข้อสังเกตได้จากกรณีตัวอย่างการดำเนินชีวิตของสาวกสาวิกหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าในบทที่ ๔ ข้อ ๔.๓ จะเห็นได้ว่า ประโยชน์ที่ได้รับนั้นเป็นประโยชน์ในปัจจุบันทันตาเห็นไม่เพียงแต่บางท่านได้บรรลุธรรมขั้นต้นเท่านั้น แต่บางท่านยังได้รับประโยชน์อย่างยิ่งคือ พระนิพพานอีกด้วยซึ่งไม่ต้องรอกพหน้าหรือโลกหน้าอีกต่อไปหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทิฐุธรรมเวทนียกรรม”^{๓๐} กรรมที่ให้ผลในภพชาติปัจจุบัน และบางท่านไม่เพียงยังตนเองให้ได้รับประโยชน์ทางจิตวิญญานเท่านั้นแต่ยังสามารถยังสมาชิกในครอบครัวสามภรรยาบุตร คนรับใช้ ให้ได้รับประโยชน์ในปัจจุบันเช่นเดียวกัน

๒.๒.๒ ก่อให้เกิดประโยชน์ในโลกหน้า

คำว่า “ก่อให้เกิดประโยชน์ในโลกหน้า” ก็คือ ประโยชน์อันเกิดจากผลจากการประพฤติปฏิบัติตามหลักทิฐุธรรมมีกัตถะในปัจจุบันนั้น แต่ยังไม่สามารถพัฒนาศักยภาพของจิตเข้าความเป็นพระอริยบุคคลขั้นต้นจนกระทั่งเข้าสู่ความเป็นพระอรหันต์ได้ แต่เมื่อละสังขารไปแล้วได้ส่งผลเป็นชนกรรม กรรมที่นำไปเกิดให้ไปปฏิสนธิวิญญานในสุคติภูมิ โลกสวรรค์ เป็นเบื้องต้น

^{๒๙} บารมี ๑๐ ทศ ได้แก่ (๑) ทานบารมี (๒) ศีลบารมี (๓) เนกขัมมบารมี (๔) ปัญญาบารมี (๕) วิริยบารมี (๖) ขันติบารมี (๗) สัจจบารมี (๘) อธิษฐานบารมี (๙) เมตตาบารมี (๑๐) อุเบกขาบารมี, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สุริย์ มีผลกิจ และ วิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธประวัติ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๓๐} ทิฐุธรรมเวทนียกรรม เป็นกรรมที่ให้ผลในชาติปัจจุบัน สำหรับกรรมที่จะให้ผลในชาติปัจจุบันนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ฝ่าย คือ ทิฐุธรรมเวทนียกรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล และทิฐุธรรมเวทนียกรรมที่เป็นฝ่ายกุศล ซึ่งกรรมทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ต่างก็เป็นกรรมที่มีอำนาจในการให้ผลแก่บุคคลผู้กระทำในชาติปัจจุบันเท่านั้น ไม่มีอำนาจในการให้ผลในภพชาติต่อไป, สุกัญญา โกติกาล, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอโหสิกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕-๑๖.

ทั้งนี้เพราะมีจิตตั้งมั่นแน่วแน่ในประพฤติปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมอย่างสม่ำเสมอทำให้คุณภาพของจิตมีความนุ่มนวลควรแก่การงาน ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

สัมปรายยิกัตถะ จุคหมายขึ้นเลยตาเห็นหรือประโยชน์เบื้องหน้าที่เลยตาเห็นมี ๕ ประการ คือ (๑) ย่อมได้รับอานิสงส์ของความสุบอบอุ้นซาบซึ่ง สุขใจ ไม่อ้ำว้างเลื่อยลอย มีหลักยึดเหนี่ยวใจให้เข้มแข็งด้วยศรัทธา (๒) ย่อมได้รับอานิสงส์ความภูมิใจในชีวิตที่สะอาดที่ได้รับการประพฤติแต่การอันดีงามด้วยความสุจริต (๓) ย่อมได้รับอานิสงส์มีความอิมใจในชีวิตมีคุณค่า ที่ได้ทำประโยชน์ตลอดมาด้วยน้ำใจเสียสละ (๔) ย่อมได้รับอานิสงส์ของความกล้าหาญมั่นใจที่จะแก้ไขปัญหามานานชีวิตและภารกิจไปด้วยปัญญา (๕) ย่อมได้รับอานิสงส์ของความโล่งจิตมั่นใจ มีทุนประกันภพใหม่ด้วยได้ทำไว้แต่กรรมที่ดี^{๓๑}

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า อานิสงส์ที่จะได้รับนี้ซึ่งเป็นผลมาจากการสร้างกรรมดีในปัจจุบันชาตินั้นเองทำให้สภาพจิตดี เมื่อสภาพจิตดีสุขคติย่อมเป็นอันต้องหวังได้อย่างแน่นอน ดังพุทธดำรัสว่า “จิตเต อสังกิลิฏฐะ ทุกคคติ ปาฎิกังขา แปลว่า เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุขคติเป็นอันหวังได้” ซึ่งหมายถึงโลกหน้าหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อุปปีชเวทนียกรรม กรรมที่จะให้ผลในภพชาติถัดไป”^{๓๒} เป็นเหตุให้ปฏิสนธิบนสวรรค์หรืออาจจะปฏิสนธิยังโลกมนุษย์อีก ย่อมแน่นอนใจได้ว่า เมื่อบุคคลมีสภาพจิตดังกล่าวข้างต้นนี้เมื่อทำกาลกิริยาแล้วสภาพจิตไม่หลงทำกาลกิริยาแน่นอน เมื่อเป็นเช่นนี้สุคติโลกสวรรค์เป็นอันหวังได้ และยังเป็นทุนทรัพย์ภายในหากกลับมาปฏิสนธิเป็นมนุษย์ได้สะสมความดีต่อ อนาคตอันใกล้พระนิพพานเป็นอันต้องหวังได้เช่นเดียวกัน และหากว่าในภพชาตินั้นยังไม่สำเร็จพระอรหันต์กรรมดีที่สะสมไว้นั้นก็จะกรรมก็

^{๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต (ฉบับชาวบ้าน), พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๓๒} อุปปีชเวทนียกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติหน้าคือชาติที่ถัดไป จัดเป็นกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเวียนว่ายตายเกิด เพราะกรรมบางอย่างไม่ได้ให้ผลชาตินี้แต่รอให้ผลชาติหน้าแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมอย่างแน่นอน เมื่อจะแบ่งออกเป็นฝ่ายใหญ่ ๆ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ฝ่าย ด้วยกันคือ อุปปีชเวทนียกรรมที่เป็นฝ่ายกุศล ได้แก่ อนันตริยกรรม ๕ และนิยตมิชฌาทิฏฐิและอุปปีชเวทนียกรรมที่เป็นฝ่ายกุศล ได้แก่ ฌาน ๔ เป็นต้น สำหรับการให้ผลของกรรมที่เป็นอุปปีชเวทนียกรรมทั้ง ๒ ฝ่ายดังกล่าวข้างต้นนี้ย่อมมีการให้ผลตามลำดับความหนักเบา กล่าวคือ เมื่อบุคคลผู้ใฝ่บาปสร้างกรรมอันให้สำเร็จเป็นอุปปีชเวทนียกรรม ครั้นขาดใจตายจากมนุษยโลกแล้วกุศลอุปปีชเวทนียกรรมชนิดหนักที่สุดย่อมนำจิตไปปฏิสนธิในนรกทันทีและเมื่อกรรมที่หนักที่สุดให้ผลแล้ว กรรมที่หนักรองลงมาก็จะกลายเป็นอโหสิกรรมไป, สุกัญญา โกติกาล, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอโหสิกรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๘.

หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักปฏิบัติ ๔ ประการ ได้แก่ (๑) อุฏฐานสัมปทา (๒) อารักขสัมปทา (๓) กัลยาณมิตตตา และ (๔) สมชีวิตา โดยทั้ง ๔ ประการนี้มีรายละเอียด ดังนี้

สำหรับคำว่า “อุฏฐานสัมปทา” นี้สามารถแยกศัพท์ได้เป็น ๒ ศัพท์ คือ (๑) อุฏฐาน ซึ่งแปลว่า ความขยันหมั่นเพียรซึ่งจะต้องเป็นไปในทางที่ชอบและประกอบด้วยธรรม ภาษาธรรม เรียกว่า “สัมมายามะ” แปลว่า ความเพียรพยายามชอบ ส่วนคำว่า “สัมปทา” แปลว่า ความถึงพร้อม เมื่อแปลโดยภาพรวมก็คือ “ความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร” ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ ๒ อย่าง คือ (๑) ความถึงพร้อมด้วยความเพียรชอบทางกาย (๒) ความถึงพร้อมด้วยความเพียรชอบทางจิต จัดเป็นส่วนหนึ่งใน “อัฐังคิกมรรค”^{๓๓} ความเพียรหรือความขยันนี้ ในทัศนะผู้วิจัยมองว่า มีอยู่ ๒ ลักษณะด้วยกัน ดังนี้

(๑) ความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบกิจการงานให้ประสบความสำเร็จ แต่การงานนั้นจะต้องเป็นการทำงานที่สุจริตและชอบธรรม โดยเว้นจากอาชีพที่ต้องห้ามทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “มิจฉาวณิชา ๕”^{๓๔} ได้แก่

- (๑) การค้าขายอาวุธ เพราะเป็นเหตุเบียดเบียนสัตว์อื่นให้เกิดความทุกข์
- (๒) การค้าขายสัตว์ (มนุษย์) ทรงห้ามเพราะว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่สุด
- (๓) การค้าขายเนื้อสัตว์ เพราะเป็นการแสดงถึงความปราศจากเมตตาที่มีต่อสัตว์ร่วมเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน
- (๔) การค้าขายน้ำเมา เพราะเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญทำให้ผู้ดื่มแล้วเกิดสติวิปลาสหรือเสียดิ

๓๔ **อง. ปณจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๑๕๓.**

(๕) การขายยาพิษ เพราะเห็นว่าเป็นเครื่องบ่อนทำลายชีวิตผู้อื่นให้ดับสิ้นสลายลงไปโดยไม่สมควร

ดังกล่าวมานี้เรียกว่า “เป็นความเพียรพยายามชอบทางกาย” หรือเรียกอีกอย่างว่า ความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์ภายนอก คือ ทรัพย์สิน เงินทองของมีค่าต่าง ๆ เป็นต้น

อีกอย่างหนึ่ง ความขยันลักษณะดังกล่าวนี้ที่สำคัญยิ่งก็คือ จะต้องประกอบด้วย “อิทธิบาท ๔”^{๓๕} ได้แก่

ฉันทะ มีความพึงพอใจในอาชีพนั้น ๆ เพราะมองเห็นคุณค่าที่แท้จริงที่จะบังเกิดจากผลงานที่ตนเองประกอบอยู่ด้วยจิตใจที่เข้มข้น

วิริยะ มีความเพียรพยายาม ขยันหมั่นเพียรด้วยจิตใจที่มุ่งมั่นไม่ทอดย หรือจับจดต่อหน้าที่การงานที่ตนเองรับผิดชอบหรือที่ประกอบอยู่นั้น โดยไม่ทอดทิ้งหรือปล่อยงานให้ค้างค้ำอาทูล และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ความขยันหมั่นเพียรในการงานนั้นจะต้องประกอบด้วยลักษณะดังนี้ จะต้องไม่มีคำกล่าวอ้างว่า หนานัก ร้อนนัก เวลาเย็นแล้ว ยังเข้าอยู่ หิวนักและระหายนัก แล้วไม่ทำการงาน ซึ่งบุคคล “ผู้ที่หวังความเจริญด้วยโภคทรัพย์ พึงเว้นเหตุเครื่องฉิบหาย ๖ ประการนี้เสีย”^{๓๖} อบายมุข ๖ คือ ช่องทางของความเสื่อม ทางแห่งความพินาศ เหตุย่อยยับแห่งโภคทรัพย์ ได้แก่ (๑). คม้น้ำเมา (๒). เที้ยกลางคืน (๓). เที้ยดูการเล่น (๔). เล่นการพนัน (๕). คบคนชั่วเป็นมิตร และ (๖). เกียจคร้านการทำงาน บุคคลเมื่อประกอบกิจการงานที่ตนเอง

^{๓๕} อิทธิบาท ๔ คือ ศัพท์ในพุทธศาสนา หมายถึง ฐานหรือหนทางสู่ความสำเร็จ หรือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ ทางแห่งความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายมี ๔ ประการ คือ ๑. ฉันทะ (ความพอใจ) คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆขึ้นไป ๒. วิริยะ (ความเพียร) คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดย ๓. จิตตะ (ความคิด) คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป ๔. วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง) คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ซึ่งคุณ ๔ อย่างนี้ มีบริบูรณ์แล้ว อาจชักนำบุคคลให้ถึงสิ่งที่ต้องประสงค์ไม่เหลือวิสัย, พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๖๒. (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า ๓๖.

^{๓๖} พระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า ๘๒.

ดำเนินการอยู่นั้นให้ประสบความสำเร็จตามความมุ่งหวังไว้ ก็ย่อมได้รับผลตอบแทนที่เป็นทรัพย์สินเงินทอง ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า

ความขยันหมั่นเพียร (อุฏฐานสัมปทา) การที่เราจะได้สิ่งของ เงินทองและชื่อเสียงเกียรติยศมานั้น เราจะต้องขวนขวายขยันหมั่นเพียรต่อสู้กับความยากลำบาก ถึงจะประสบความสำเร็จ ... เช่น ข้าราชการจะได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง อันนำมาซึ่งเกียรติยศแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล ก็จะต้องหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ นักเรียนจะประสบความสำเร็จด้านการเล่าเรียน ก็ต้องขยันหมั่นเพียรในการศึกษา หรือ การกระทำความดีเชิงซีพเพื่อสร้างฐานะให้ตนเองและครอบครัวก็เช่นกัน เราก็ต้องอาศัยความอดุสาหะและความหมั่นเพียรจึงจะได้ทรัพย์มา^{๓๗}

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ความขยันหมั่นเพียรนั้นมิได้รวมเฉพาะการประกอบอาชีพเท่านั้นแม้แต่การศึกษาเล่าเรียน ก็คือ การแสวงหาทรัพย์เหมือนกันเพราะผลสำเร็จที่ได้ก็คือวิชาความรู้ ดังคำสุภาษิตที่ว่า “มีความรู้เหมือนมีทรัพย์อยู่นับแสนจะตกถิ่นฐานแดนใดไม่ขาดแคลน” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความรู้ก็คือ ทรัพย์เหมือนกัน เพราะมีส่วนสำคัญให้ได้มาซึ่งเกียรติยศชื่อเสียง ข้าวของเงินทอง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยอุฏฐานสัมปทาด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งผลที่ได้รับคือประโยชน์ในปัจจุบัน หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทิฐุธรรมเวทนิยกรรม” กรรมที่จะส่งผลให้เกิดขึ้นในปัจจุบัน ที่ทุกคนส่วนใหญ่ต่างก็แสวงหาและปรารถนาโดยทั่วกัน ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

คนหมั่นในการทำงาน ไม่ประมาท จัดการงานเหมาะสม เลี้ยงชีพพอเหมาะ รักษาทรัพย์ที่หามาได้ มีศรัทธา ที่ถึงพร้อมด้วยศีล ที่ปราศจากความตระหนี่ ที่ชำระทางแห่งสัมปราชัยกัตถะประโยชน์อยู่เป็นนิตย์ธรรม ๘ ประการดังกล่าว... นี้เองผู้ครองเรือน ผู้มีศรัทธา อันพระพุทธเจ้าผู้มีพระนาม อันแท้จริง ครัสว่านาคสุขมาให้ในโลกทั้งสอง คือ ประโยชน์ ในปัจจุบันนี้ และความสุขในภายหน้า บุญ คือ จาคะนี้ ย่อมเจริญแก่ฤหัสถ์ ด้วยประการฉะนี้แล ฯ^{๓๘}

^{๓๗} พระครูโพธิธรรมานุญ (บรรเท่า ชุตินฺ), “ศึกษาแนวทางการนำหลักทิฐุธรรมมิกัตถะประโยชน์ เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗.

^{๓๘} อ.อุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๕๕ – ๒๕๖.

(๒) ความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในที่ ๔ สถาน^{๓๔} หรือที่เรียกว่า “ในอิริยาบถทั้ง ๔” จัดได้ว่าเป็นความขยันที่เฝ้าคอยสังเกตจิตของตนเองโดยใช้สติเป็นตัวตั้งหรือตัวกำหนดจะต้องประกอบด้วยปัญญาตามด้วยเสมอ ได้แก่

(๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย หมายความว่า เป็นการตั้งสติกำหนดให้รู้เท่าทันในเรื่องของกายและอิริยาบถของกาย ได้แก่ การยืน การเดิน การนั่ง การนอน และอื่น ๆ โดยสังเกตอาการเคลื่อนไหวของกายนั่นเอง

(๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา หมายความว่า การกำหนดสติให้รู้เท่าทันเรื่องเวทนาหรือความรู้สึก เมื่อเกิดความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ ก็รู้ตามที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ ในขณะเดินจงกรมหรือนั่งสมาธิอยู่นั้น เมื่อมีเวทนาต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น เจ็บปวด เมื่อย คัน ฯลฯ ให้ตั้งสติกำหนดตามความรู้สึกนั้น ๆ เช่น เจ็บหนอ ปวดหนอ เมื่อยหนอ คันหนอ ฯลฯ จนกว่าความรู้สึกนั้นจะหายไป และเมื่อความรู้สึกนั้นหายไปแล้ว ให้กลับมากำหนดอาการพอกยุบของท้องเหมือนเดิม

(๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต หมายความว่า การตั้งสติกำหนดให้รู้เท่าทันสภาพหรืออาการของจิตว่า จิตในขณะนั้น ๆ เป็นอย่างไร ก็รู้ตามมันเป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ เช่น ในขณะเดินจงกรมและนั่งสมาธิ เมื่อจิตคิดถึงเรื่องต่าง ๆ ให้ตั้งสติกำหนดว่า “คิดหนอ” เมื่อจิตเกิดความยินดีหรือชอบใจขึ้น ให้กำหนดว่า “ยินดีหนอ ชอบใจหนอ” เมื่อจิตโกรธกำหนดว่า “โกรธหนอ” เป็นต้น

(๔) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม หมายความว่า การตั้งสติกำหนดให้รู้ทันสิ่งที่ปรากฏหรืออารมณ์ที่เกิดกับจิตที่คิดเป็นกุศล อกุศล หรือที่เป็นกลาง ๆ (ซึ่งขาดลงไปไม่ได้ว่าเป็นกุศลหรืออกุศล) อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น เมื่อเหตุปัจจัยดับไป สิ่งทีปรากฏหรืออารมณ์นั้นก็ดับไปด้วย ไม่มีสิ่งใดมีตัวตนที่แท้จริงส่วน คำว่า “สัมปทา” ก็ได้แปลไว้แล้วข้างต้น ดังนั้น คำว่า “อุภูฐานสัมปทา” จึงหมายถึง ความถึงพร้อมในความเพียรในการเจริญ

^{๓๔} ควรทำความเข้าใจไม่ประมาณในที่ ๔ สถาน คือ (๑) ในการละกายทุจริต ประพฤติกายสุจริต (๒) ในการละวจีทุจริต ประพฤติวจีสุจริต (๓) ในการละมโนทุจริต ประพฤติมโนสุจริต (๔) ในการละความเห็นผิด ทำความเห็นให้ถูก อีกอย่างหนึ่ง (๑) ระวางใจไม่ให้กำหนดในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด (๒) ระวางใจไม่ให้ขัดเคืองในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง (๓) ระวางใจไม่ให้หลงในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความหลง (๔) ระวางใจไม่ให้มัวเมาในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา อ้างใน พระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท หลักรัฐธรรมนูญชั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า ๓๖-๓๗.

สติปัญญา ๔ โดยเป็นความเพียรพยายามของจิตอย่างตั้งมั่นหรืออย่างมุ่งมั่นที่จะให้กุศลธรรมเจริญขึ้นและอกุศลธรรมเสื่อมลง ซึ่งเป็นการใช้สติในการเฝ้าระวังของจิตนั่นเอง

๒.๓.๒. อารักขสัมปทา (ถึงพร้อมด้วย การรู้จักรักษาทรัพย์ และการประหยัดทรัพย์)

คำว่า “อารักขสัมปทา” สามารถแยกศัพท์ได้ ๒ ศัพท์เช่นเดียวกัน คือ (๑) อารักข (๒) สัมปทา แต่ในที่นี้จะอธิบายเฉพาะ คำว่า “อารักข” เท่านั้น ส่วนคำว่า “สัมปทา” ดังได้อธิบายไว้แล้วข้างต้นเช่นเดียว ดังนั้นในที่นี้จึงไม่จำเป็นต้องอธิบายขยายความอีก คำว่า “อารักข” แปลว่า “การรักษา หรือการคุ้มครองป้องกัน”^{๔๐}

ดังนั้น คำว่า “อารักขสัมปทา” จึงหมายถึง การรักษาหรือการคุ้มครองป้องกันทรัพย์ที่ตนเองใช้ความขยันหมั่นเพียรนั้นไว้ได้ ซึ่งมีความหมายอยู่ด้วยกัน ๒ นัย คือ

(๑) การรักษาหรือการคุ้มครองป้องกันทรัพย์ คือ ทรัพย์สินเงินทองที่เป็นทรัพย์สินภายนอก

(๒) การรักษาหรือการคุ้มครองป้องกันทรัพย์ คือ อริยทรัพย์ที่ตนเองใช้ความเพียรพยายามมาใน ๔ สถาน ซึ่งผลออกมาเป็นคุณธรรมหรือการบรรลุคุณธรรมขั้นต่าง ๆ นั้นไว้ได้ ไม่ให้สูญเสียหรือเสื่อมเสียหาย หมายความว่า คนเราจะขยันอย่างไรก็ตาม หากไม่สามารถเก็บรักษาทรัพย์สมบัติไว้ได้ ก็จะเป็นเหมือนคักน้ำใส่ตุ่มทะลุ ถ้าเป็นแม่บ้านท่านเรียกว่า “แม่กระเซอ กันรั่ว”^{๔๑} ไม่อาจที่จะรักษาฐานะทางเศรษฐกิจของตนเอาไว้ให้มั่นคงได้ ในทางพระพุทธศาสนา จึงแสดงหลักในการรักษาทรัพย์ไว้ว่า ให้รู้จักแบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน จากรายได้ของตนได้มาแล้ว ใช้จ่ายภายในครอบครัว ๑ ส่วน ใช้ประกอบธุรกิจต่อไป ๒ ส่วน อีกส่วนหนึ่งให้เก็บรักษาไว้เพื่อแก้ปัญหาและเสริมสร้างฐานะทางทรัพย์ของตนให้มั่นคง คือ หลักของการบริโภคทรัพย์ทางเศรษฐกิจส่วนตัวนั้นเอง เพื่อที่จะให้เกิดประโยชน์ที่สูงที่สุด ดังมีพระพุทธพจน์ ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ก่ออารักขสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ มีโภคที่หามาได้ด้วย ความหมั่นเพียร ตั้งสมด้วยกำลังแขน มีเหงื่อไหลไทรยสตัว ชอบธรรม ได้มาโดยธรรมเขารักษา คุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูลด้วย ทำไว้ในใจว่า... ไฉนหนอพระราชาไม่พึง

^{๔๐} พระอรรถกถาการ (ขวินทร์ สระคำ), รศ.ดร. จำลอง สารพัดนึก, พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖๓.

^{๔๑} แม่กระเซอกันรั่ว เป็นคำเรียกหญิงที่ไม่รู้จักเก็บหอมรอมริบ มีเท่าไรสูญหมด หมายความว่า เป็นคนสุรุ่ยสุร่าย ไม่รู้จักเก็บหอมรอมริบ ขาดการประหยัด, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.

บริโภครักษ์เหล่านี้ของเขา โจรไม่พึง ลัก ไฟไม่พึงไหม้ น้ำไม่พึงพัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักไม่พึงลักไป คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อารักขสัมปทา ฯ^{๔๒}

ดังกล่าวนี้อาจจัดเป็นการรักษาคุ้มครองทรัพย์ภายนอก แต่สำหรับการรักษาทรัพย์สินภายใน ก็คือ การตั้งอยู่ใน “สัมมปธาน ๔” ได้แก่ (๑) สังวรปธาน คือ เพียรระวังการกระทำอกุศลไม่ให้เกิดขึ้น (๒) ปหานปธาน คือ เพียรละเลิกอกุศลที่กำลังกระทำอยู่ (๓) อนรักขปธาน คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วมิให้เสื่อม (๔) ภวานาปธาน คือ เพียรฝึกฝนบำรุงกุศลธรรมให้เจริญยิ่งขึ้นไป ดังพุทธคำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย สัมปธาน (ความเพียรชอบ) ๔ ประการนี้ สัมมปธาน ๔ ประการอะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ๑. สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ๒. สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๓. สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ๔. สร้างฉันทะ พยายาม ปรรกความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ไม่เลือนหาย ภิกษุโณภภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มทีแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว^{๔๓}

จากพุทธพจน์ ดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นว่า การรักษารักษ์ที่หามาได้หรือที่เรียกว่า ทรัพย์ภายในนั้น ก็คือ สัมมปธาน ๔ เพราะไม่เพียงเป็นการรักษารักษ์ภายในมิให้เสื่อมสูญไปจากจิตใจ แต่ยังเป็นกุศลโอบายของจิตที่จะรักษารักษ์สิน คือ กุศลธรรมที่ตนได้บำเพ็ญมานั้นให้คงอยู่หรือเจริญขึ้นเรื่อย ๆ ไป โดยจะต้องตั้งอยู่ในความประมาท ดังพุทธคำรัสที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ที่เข้าไปบนแผ่นดินทั้งหมดรวมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างชาวโลกกล่าวว่าเล็กว่ำรอยเท้าเหล่านั้น เพราะเป็นรอยใหญ่ แม้ฉันใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีความไม่ประมาทเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาทบัณฑิตกล่าวว่า เล็กว่ำกุศลธรรมเหล่านั้น ภิกษุผู้ไม่ประมาทพึงหวังข้อนี้ได้ว่าจักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรค มีองค์ ๘ ให้มาก... เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่น แล้วสักข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้มรรคมีองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เจริญบริบูรณ์ เหมือนอย่าง ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทนี้เลย รอยเท้าของสัตว์บกทั้งหลาย จะชนิดใด ๆ ก็ตาม ย่อมรวมลงในรอยเท้าช้างได้ทั้งหมด รอยเท้าช้าง เรียกว่าเป็นยอดของรอยเท้าเหล่านั้น โดยความใหญ่ ฉันใด กุศลธรรมทั้งหลายอย่างใดอย่างหนึ่ง

^{๔๒} อญ. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๕๕ – ๒๕๖.

^{๔๓} อญ. จตุก. (ไทย) ๒๑/๑๓/๒๓-๒๔.

ก็ตาม ย่อมมีความไม่ประมาทเป็นมูล ประชุมลงในความไม่ประมาททั้งหมด ความไม่ประมาท จึงเรียกได้ว่าเป็นธรรมเอก เป็นยอดของธรรมอันนั้น^{๔๔}

๒.๓.๓ กัลยาณมิตตตา (ถึงพร้อมด้วย การคบคนดีเป็นมิตร)

คำว่า “กัลยาณมิตร” สามารถแยกศัพท์ได้ ๓ ศัพท์ ได้แก่ (๑) คำว่า “กัลยาณ” (กฺลฺยาณ) แปลว่า ดี งาม เป็นที่ชอบใจ ชอบ ไพเราะ อ่อนหวาน^{๔๕} (๒) คำว่า “มิตต” (มิตฺต) แปลว่า คนรักกัน คนมีความเชื่อใจกัน เพื่อน มิตร ไว้วางใจในความลับ หมายความว่าถึง ผู้แนะนำ สั่งสอน ที่ปรึกษาเพื่อนที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าร่วมหมู่กับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญา มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยแวดล้อมสนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดี ในการศึกษาอบรม การประกอบกิจการ และธรรมปฏิบัติ สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี^{๔๖} (๓) คำว่า “ตา” แปลว่า ความ ดังนั้น แปลโดยใจความได้ว่า ความถึงพร้อมด้วยมิตรดีงาม ที่คอยชี้ช่องทางและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเรา และเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทางหรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง เช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตรทรงปัญญา สามารถสั่งสอน แนะนำเป็นที่ปรึกษาได้แม้จะอ่อนวัยกว่า แต่สำหรับงานวิจัยฉบับความเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกัลยาณมิตร นั้น หมายถึง มิตร ๒ ประเภท คือ (๑) กัลยาณมิตรภายนอก (๒) กัลยาณมิตรภายใน โดยมีรายละเอียดดังนี้

(๑) กัลยาณมิตรภายนอก คือ “บุคคลทั่วไปไม่ว่าใครก็ตามที่เป็นผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา”^{๔๗} ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์ พระอนาคามี พระสกทาคามี พระโสดาบัน และกัลยาณมิตรที่เป็นปุถุชนซึ่งในที่นี้หมายถึง คนธรรมดาที่มีกัลยาณธรรม ประพฤติดีปฏิบัติชอบมีคุณธรรมสูง ได้แก่ ผู้มีศีลมีธรรม มั่นคงอยู่ในศีลในธรรม ดำรงชีวิตด้วยการทำมาหากินอย่างสุจริต มีความซื่อสัตย์ อุดหนุน ขยันหมั่นเพียร มีจิตใจงดงาม

^{๔๔} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑๔๐/๗๕.

^{๔๕} พันตรี ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๕.

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๖๕.

^{๔๗} พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, มงคลชีวิต ฉบับ “ทางก้าวหน้า”, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๔.

เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่พระอริยบุคคลแต่ได้รับความเคารพนับถือและยกย่องสรรเสริญจากบุคคลทั่วไป^{๔๘}

โดยลักษณะ มิตรประเภทดังกล่าวนี้ มีข้อน่าสังเกตว่า ไม่ได้มีความใกล้ชิดเราตลอดเวลาหรือต้องอยู่กับเราตลอดไป กล่าวคือ เราหมั่นหาหมั่นคบถึงแม้ว่าท่านจะคอยดักเตือนชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องชอบธรรมให้ได้ แต่ก็ต้องเข้าไปใกล้ชิดคอยเกียไสตสดับด้วยความตั้งใจฟังด้วยความเคารพ ซึ่งแตกต่างจากกัลยาณมิตรอีกประเภทหนึ่งนั่นก็คือ กัลยาณมิตรภายใน นั่นเอง

(๒) กัลยาณมิตรภายใน หมายถึง ตัวเราเองขณะที่คิดดี พูดดี และทำดี ดังนั้น การคบกัลยาณมิตรภายในก็คือ “การพยายามฝึกตนให้เป็นผู้มีจิตใจผ่องใส มีสติรำลึกแต่ความคิดที่ดี ๆ เพื่อการสร้างสรรค์ คำพูดที่ดี ๆ เพื่อยกจิตใจของผู้พูดและผู้ฟังให้สูงขึ้น และการกระทำที่ดี ๆ เพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น จึงทำได้โดยการหมั่นให้ทาน รักษาศีล และเจริญสมาธิภาวนาอย่างสม่ำเสมอ” จะสังเกตได้ว่า กัลยาณมิตรประเภทนี้เป็นกัลยาณมิตรที่อยู่ใกล้ตัวเรามากที่สุด เพราะนำพาชีวิตให้ประสบความสำเร็จในประโยชน์ปัจจุบันได้หรือประโยชน์ในโลกหน้าหรือประโยชน์อย่างยิ่งได้ก็เนื่องมาจากปัจจัยคือ การคบกัลยาณมิตรภายในนี้มากที่สุด แต่ถึงกระนั้นก็ตาม กัลยาณมิตรภายนอกก็ดี กัลยาณมิตรภายในก็ดี ต่างก็มีความสำคัญเสมอเหมือนกันเพราะอาศัยกัลยาณมิตรภายนอกทำให้เราเข้าใจหลักการและวิธีการในการฝึกฝนพัฒนาตนเองทั้งทางกาย วาจา และจิตใจให้ดำรงอยู่ในสิ่งที่เป็นถูกต้องดีงามเป็นกุศล

ดังนั้น ความเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกัลยาณมิตรจึงจำเป็นต้องประกอบด้วยกัลยาณมิตรทั้ง ๒ ประเภทนี้ไปด้วยกันเสมอ เพราะกัลยาณมิตรนั้นสามารถชักนำเกื้อหนุนให้ประสบโลกธรรมที่เป็นฝ่ายอริยธรรมซึ่งเป็นฝ่ายโลกียกุศล คือ อารมณ์ที่น่าพอใจ ได้แก่ “ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข”^{๔๙} และอริยธรรมที่เป็นฝ่าย โลกุตตรกุศล ได้แก่ “มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑” โดยผลจากความเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกัลยาณมิตรนี้จะนำมาซึ่งประโยชน์ทั้งต่อตนเองในโลกนี้ กล่าวคือ เป็นเหตุให้ได้สร้างปัจจัยแห่งอริยทรัพย์ ดังพุทธดำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย กัลยาณมิตรตตาเป็นโณ กุลบุตรในโลกนี้อยู่อาศัยในบ้านใด ย่อมดำรงตนเจรจาสนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นภุชสะดีหรือบุตรภุชสะดีเป็นคนหนุ่ม... หรือคนแก่ ผู้มีสมาจารบริสุทธฺิ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ศีกษาศรัทธา สัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีกษาศีลสัมปทา ตามผู้ถึงพร้อมด้วยศีล

^{๔๘} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชรรณิก จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๔๔.

^{๔๙} พระอริย อธิปญฺญ (ชยสวัสดิ์อารี), “การศึกษา กัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๐.

ศึกษาจากสัมปทา ตามผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ ศึกษาปัญญาสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา ฯ

จะเห็นได้ว่า ความถึงพร้อมด้วยกัลยาณมิตร นั้นเป็นเหตุให้ได้ซึ่งอริยทรัพย์ คือ ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ซึ่งต่างก็อยู่ในหลักธรรมของอริยทรัพย์ ๗ ประการในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ความเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกัลยาณมิตรยังเป็นเครื่องหมายหรือรุ่งอรุณของชีวิตว่า บุคคลนั้นมีโอกาสประสบความสำเร็จทั้งชีวิตทางโลกและทางธรรมอย่างแน่นอน ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันเป็นเอก มีอุปการะมากเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ธรรมอันเป็นเอก คือ อะไร คือ กัลยาณมิตตตา ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก... ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที่เหมือนกัลยาณมิตตตานี้ ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มากอย่างนี้แล^{๕๐}

๒.๓.๔ สมชีวิตา (ถึงพร้อมด้วย การเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ของตน)

คำว่า “สมชีวิตา” สามารถแยกศัพท์ได้ ๒ ศัพท์ คือ สม + ชีวิตา คำว่า “สม” แปลว่า เสมอ คำว่า “ชีวิตา” แปลว่า ความเป็นอยู่^{๕๑} แปลโดยใจความก็คือ ความเป็นอยู่อย่างเสมอดัน เสมอปลาย ในที่นี้หมายถึง ใช้ชีวิตโดยรู้จักประมาณตนเอง ซึ่งพอขยายความได้ว่ารู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักประมาณตน ว่าตนควรขยันหาทรัพย์ รักษาทรัพย์ และคบคนเช่นไรเป็นเพื่อนเพื่อให้ชีวิตตนเอง ฐานะการเงินดีขึ้น การเงินและกิจกรรมเจริญก้าวหน้า แต่ขณะเดียวกันก็ให้วางตนอย่างเสมอดัน เสมอปลาย สำหรับหลักทฤษฎีธรรมมีกัตตะข้อนี้จัดเป็นหลักที่ควบคุม ๓ ข้อข้างต้นให้อยู่ในทาง “สายกลาง” เกิดความสมดุล เช่น จะซื้อหาอะไรสักอย่างก็ต้องให้มีความตั้งปัญหาแล้วแสวงหาคำตอบด้วยตนเองว่า จะซื้ออะไร ซื้อไปทำไม มีความจำเป็นมากน้อยแค่ไหน ซื้อไปแล้วได้ประโยชน์อะไรบ้าง และประโยชน์ที่ได้นั้นคุ้มกับทรัพย์สินที่ต้องจ่ายไปหรือไม่ อย่าที่ท่านแนะไว้ในสุภาษิตที่ว่า “มีน้อย จ่ายน้อย ค่อยบรรจง จะจ่ายลง ให้มาก จะยากนาน ไม่ควรซื้อ ก็อย่าไป พิไรซื้อ ให้เป็นมือ เป็นคราว ทั้งคาวหวาน” สมดัง พุทธดำรัส ที่ว่า

^{๕๐} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๔๕-๘๔/๔๓-๕๕.

^{๕๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๒๗๑.

ภิกษุทั้งหลาย กัสสมชีวิตาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ รู้ทางเจริญแห่ง โภคะ และรู้ทางเสื่อมแห่ง โภคะแล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้พุ่มพายนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจะต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจะต้องไม่เหนือรายได้ ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนคนชั่ง... ตาชั่ง หรือลูกมือชั่งตาชั่ง ยกตาชั่งขึ้นแล้วย่อมรู้ว่า ต้องลดออกเท่านี้ หรือต้องเพิ่มเข้าเท่านี้ ฉะนั้น กุลบุตรก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน รู้ทางเจริญแห่ง โภคะ และรู้ทางเสื่อมแห่ง โภคะแล้ว เลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้พุ่มพายนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจะต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจะต้องไม่เหนือรายได้

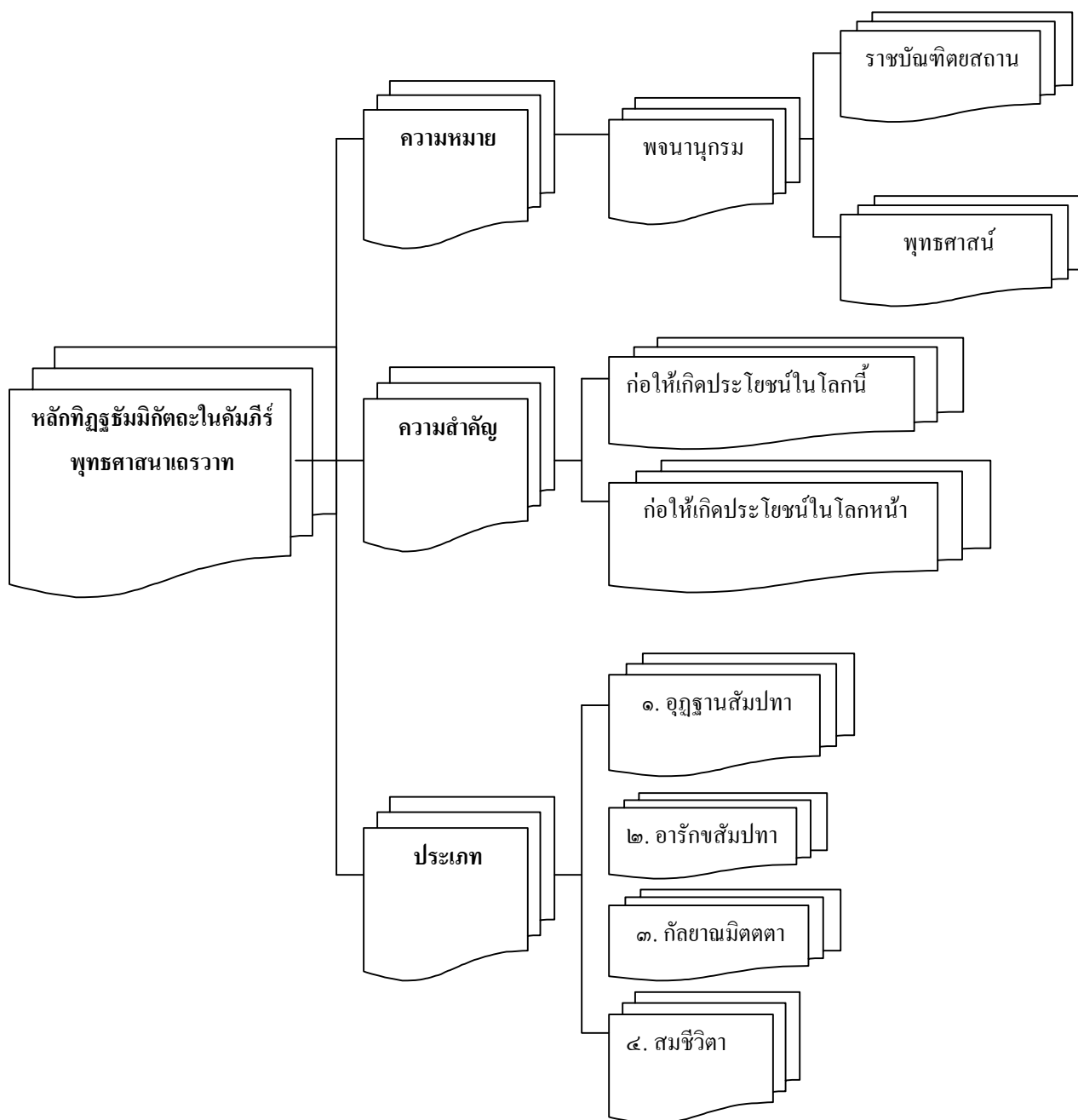
ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากุลบุตรผู้มีรายได้น้อย แต่เลี้ยงชีวิตอย่างโอโงะ จะมีผู้ว่าเขาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้ ใช้โภคะเหมือนคนเลี้ยงกินผลมะเดื่อ ฉะนั้น ภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้ากุลบุตรผู้มีรายไ้มาก แต่เลี้ยงชีพอย่างฝืดเคือง จะมีผู้ว่าเขาว่า กุลบุตรผู้นี้ จักตายอย่างอนาถา แต่เพราะ กุลบุตรผู้นี้รู้ทางเจริญแห่ง โภคะ และรู้ทางเสื่อมแห่ง โภคะแล้ว เลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้พุ่มพายนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจะต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเรา จักต้องไม่เหนือรายได้ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า กัสสมชีวิตา ฯ^{๕๒}

ดังนั้น หลักทฤษฎัมมิกัตถะ ทั้ง ๔ ประการนี้ เรียกว่า เป็นการตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท เพื่อการประคับประคองการดำเนินชีวิตของตนเองไม่ให้ตกทุกข์ได้ยากหรือฝืดเคืองในวันข้างหน้า จัดได้ว่าเป็นการตั้งตนอยู่ในความประมาทในการดำเนินชีวิตทางโลก เฉกเช่นเดียวกับโลกและธรรมต่างก็อิงอาศัยกันอยู่ เหมือนรูป กับนามฉันทันนั้น เพราะอาศัยร่างกาย คือ สังขารนี้เป็นอยู่ ฉะนั้น เพื่อเป็นการประคับประคองชีวิตให้เป็นไปพร้อมกันทั้งโลก และธรรมจึงต้องฝึกฝนจิตไปพร้อมกันด้วยความตระหนักรู้จากการกำหนดสติระลึกรู้เสมอ เพื่อรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นนั้นให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ด้วยการประพฤติและปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่ว่าด้วย หลักทฤษฎัมมิกัตถะ ๔ หลัก กามโกติสุข ๔ หลัก โภคอาทิยะ ๕ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอบายภูมิ ๔ หลักสัมมปปธาน ๔ และหลัก อิทธิบาท ๔ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ให้เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ อันเป็นพื้นฐานซึ่งตนได้ประพฤติปฏิบัติไปนั้นด้วยความพึงพอใจ และมองเห็นคุณค่าของการพัฒนาศักยภาพ คุณภาพของชีวิต และจิตใจ ที่จะให้เจริญด้วยกุศลธรรมที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นต่อไป

^{๕๒} อัง. อญฺญก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๕๕ – ๒๕๖).

ในบทที่ ๒ ผู้วิจัยขอแสดงแผนตารางภาพหลักทฤษฎีหมักตะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
เถรวาท ดังแผนภาพข้างล่าง ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๒ แผนภาพสรุปหลักทฤษฎีหมักตะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๔ บทสรุป

หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์สุขในปัจจุบัน อันหมายถึง ประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการงาน หรือ อาชีพที่สุจริต ที่ถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง และศีลธรรม แม้ผลของการปฏิบัติที่จะได้รับจากการประกอบในกิจนั้นๆ จะแตกต่างกันออกไปบ้าง ซึ่งบังเกิดผลให้ได้รับทันตาเห็นโดยที่ไม่ต้องไปรอถึงภายภาคหน้า การที่ได้ปฏิบัติตนตามหลักธรรม “ทฤษฎีธรรมมีกัตตะ” นั้น นับว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปากท้อง การเป็นอยู่ การกิน การดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมทั้งสิ้น หรือปัจจัยอื่นๆ ที่มาสัมพันธ์เกี่ยวข้องให้เกิดเหตุและผลขึ้นก็ตาม หรือสถานะแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคม มีภัยพิบัติ มีน้ำท่วม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นเหตุปัจจัยที่จะก่อให้เกิดเป็นปัญหาตามมา ถ้าบ้านเมืองของเรา มีเศรษฐกิจที่ดี คนในสังคมมีความอยู่ดี กินดี ต่างคนต่างประกอบอาชีพที่สุจริต ประโยชน์ที่เกิดขึ้นในโลกนี้ หรือประโยชน์ในโลกหน้าที่ไม่ไปเบียดเบียนซึ่งกันและกัน รวมทั้งปัญหาทางภาครัฐ ก็ไม่ต้องมาวุ่นวายกับการปราบปรามโจรผู้ร้าย รัฐบาลก็สามารถที่จะพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้าไปได้ดี และสภาพของเศรษฐกิจของประเทศ ของชาติก็จะดีตามไปด้วย เพราะปัจจัยอันเป็นมูลฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ คือประชากรซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าสูงยิ่ง และเป็นปัจจัยมูลฐานในเบื้องต้น

ดังนั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า การที่ทุกคนที่เป็นประชากรของชาติได้ประพฤติ และได้ลงมือปฏิบัติตาม “หลักทฤษฎีธรรมมีกัตตะประโยชน์ ๔ ประการ” ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ย่อมเป็นผลที่ดีที่ถือว่าประเทศชาติจะมีประชากรที่มีคุณภาพ คุณธรรม มีขีดความสามารถในการที่จะประกอบสัมมาอาชีพที่สุจริต รัฐก็ไปพัฒนา และส่งเสริมสนับสนุนในอาชีพหรือกิจการอื่นๆ ให้มีความพร้อมทั้งทางด้านเทคโนโลยี ทางด้านการศึกษา และอื่นๆ เพื่อคุณภาพของประชาชนได้ดียิ่งขึ้น ถ้าประชากรของประเทศเกิดความชำนาญในสาขาวิชาชีพมากขึ้น การพัฒนาทางด้านคุณภาพ ทางด้านจริยธรรมคุณธรรม ตลอดทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ โดยรวมก็ย่อมที่จะบรรลุผลตามเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรให้มีคุณภาพที่ดี ตามแนวทางประพฤติ และปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ประเทศชาติ ต้องเริ่มต้นพัฒนาที่ตัวของบุคคลเป็นอันดับแรก เมื่อพัฒนาให้คนมีคุณภาพแล้ว การพัฒนาในด้านของวัตถุสิ่งของต่างๆ ก็ย่อมทำได้ง่ายขึ้น สาเหตุเพราะคนเป็นผู้ที่ทำให้เกิดปัจจัยในการดำเนินชีวิต ถ้าคนเรารู้จักหา รู้จักใช้ รู้จักนำไปปฏิบัติตามแล้ว สภาพโดยรวมของเศรษฐกิจ และปัญหาต่างๆ ของประเทศย่อมจะดีขึ้น ความเป็นอยู่ของประชาชนก็จะได้รับซึ่งประโยชน์สุขตามมาเป็นต้น